

BABEL.

v e r n i e t i g i n g

Opinie 'op het
hakblok van het
bezuinigingsbeleid'
door Hannah Born

In gesprek met
filosoof Lieke
Knijnenburg
over hoe het
studentenleven is
veranderd

UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM
FACULTEIT DER GEESTESWETENSCHAPPEN

nummer 04
mei 2025
jaargang 33

04 REPORTAGE

‘Hoe laat is het? Solidariteit.’
- door Just Pallandt

13 ESSAYWEDSTRIJD DRIFT!

‘Van oerbossen tot distributiecentra: de ontmythologisering der Lage Landen’ -
door Riem Smakman

03 Hoofdredactioneel • tekst door **Pleun Kraneveld** | **04** Reportage • tekst ‘Hoe laat is het? Solidariteit.’ door **Just Pallandt** | **06** GGG ‘Zo zijn kinderen tegenwoordig’ • tekst door **Sybre Sybesma** | **08** Opinie ‘Op het hakblok van het bezuinigingsbeleid’ • tekst door **Hannah Born** | **10** Het Interview ‘Alsof plezier een luxe is’, filosoof Lieke Knijnenburg over onze doorgeslagen obsessie met productiviteit’ • tekst door **Pleun Kraneveld** | **13** Essaywedstrijd DRIFT! ‘Van oerbossen tot distributiecentra: de ontmythologisering der Lage Landen’ • tekst door **Riem Smakman** | **16** Column • tekst door **Phoebe Meekel** | **17** Essay ‘Wie we zien tussen de vlammen: een ode aan vuur’ • tekst door **Job Korten** | **20** Fotoreportage ‘In de Noord-Italiaanse bergen verdwijnen huizen langzaam in hun eigen vernietiging’ • door **Eeva Kriek** | **22** Interview ‘Geen zelfoptimalisering, maar zelfverwoesting’ • tekst door **Eva Marx** | **25** Poëzie ‘zout’ • tekst door **Teuntje Ott** | **26** Proza ‘Duizend kleine doden’ • tekst door **Jiske Benedictus** | **28** Haat Matrix • tekst door **de Babel redactie** | **29** Essay ‘Waar komt dit verlangen vandaan?’ • tekst door **Phoebe Meekel** | **32** Column • tekst door **Just Pallandt** | **33** Gedicht • tekst door **Sjakie Sauvignon** | **34** Essay ‘Op weg naar een lievere wereld?’ • tekst door **Dominique Seelen** | **36** Baalbox • tekst door **de redactie**

17 ESSAY

‘Wie we zien tussen de vlammen: een ode aan vuur’ - door Job Korten

22 INTERVIEW

‘Geen zelfoptimalisering, maar zelfverwoesting’ - door Eva Marx

Babel, Maandblad voor
de Faculteit der
Geesteswetenschappen
Spuistraat 134, kamer 2.01F,
1012 VB Amsterdam,
babel-fgw@uva.nl

Hoofdredactie
Pleun Kraneveld, Tamar Smalbrugge

Redactie
Phoebe Meekel, Teuntje Ott, Dominique Seelen,
Sybre Sybesma, Suzanne Toussaint, Sjakie Sauvignon,
Eeva Kriek, Job Korten, Jiske Benedictus, Just Pallandt,
Hannah Born, Eva Marx

Eindredactiecoördinatie
Esmeralda van der Weide

Eindredactie
Femke de Bruijn, Anna Cannegieter, Tiffany Henar,
Hannah van der Linden, Madelief Stad

Beeldcoördinator
Lesine Möricke

Coverbeeld
Kian Moradi

Beeldredactie
Esther de Groot, Ines James, Alicia Koch,
Jules Koster, Ieke Meijer, Kian Moradi, Anne Möricke,
Lesine Möricke, Norah Sanders, Bert Slenders,
Romy Veecken, Winonah van den Bosch, Nine van der
Louw, Philine Fokkema, Noa May Blom

Webredactie
Pleun Kraneveld, Lesine Möricke

Redactieraad
Sarah Beeks, Reinier Kist, Everdien Rietstap,
Thomas Rueb

Vormgeving
Luke van Veen,
www.lukevanveen.com

Druk
drukpartnerszuid
www.drukpartnerszuid.nl

Vind ons leuk
f o t
BABEL MAGAZINE

www.babelmagazine.nl

Zie ons archief op de UvA-website van *Babel*.
Je vindt ons in de A-Z lijst van je opleiding.

Lieve Babel-lezer,

Er hangt een geladen sfeer rond de gebouwen van de Universiteit van Amsterdam. De afgelopen maanden zijn overschaduwd door stakingen, demonstraties en oplopende spanningen in de stad. Hoewel de meningen binnen de universiteit over veel onderwerpen sterk uiteenlopen, delen docenten en studenten één gemeenschappelijk verdriet: het groeiende besef dat de overheid haar zorgplicht voor het onderwijs verzuimt.

Deze maand, de maand waarin we onze vrijheid vieren, zet *Babel* de afbraak van het onderwijs centraal. Want vrijheid vraagt om ruimte voor kritische geesten, debat en meningsverschillen. Maar met het wankelen van de toekomst van de academische wereld komt juist die ruimte in het gedrang. Onder de noemer van hervorming presenteerde het kabinet snoeiharde ingrepen: een bezuiniging van 1.9 miljard euro in drie jaar. De maatregelen zijn op zijn zachtst gezegd ontwrichtend en snijden diep – van een scherpe beperking van de internationale instroom tot uitholling van onderzoek, en beleidsvoorstellen die taalstudies doen wankelen.

Het thema van het meinummer is vernietiging. Onze redacteurs schreven daarom over de studentenprotesten tegen de bezuinigingen, het belang van het behoud van alle studies binnen de geesteswetenschappen, en ontleedden de fouten van het huidige ministerie van Onderwijs. In dit nummer lees je ook een interview met filosoof Lieke Knijnenburg, waarin zij de productiviteitsfetisj die ons allen in zijn greep heeft met de keuzes van de Nederlandse overheid verbindt.

Vernietiging riep ook andere associaties op. Zo schreef Job een essay over vuur en dook Sybre in de psyche van de moordenaar in de serie *Adolescence*. Eva ging in gesprek met schrijfster Marian Donner over haar *Zelfverwoestingsboek*. Tot slot bevat dit nummer het winnende essay van filosofiefestival DRIFT, geschreven door Riem Smakman.

Laat deze *Babel* je ondanks een gevoel van wanhoop juist een beetje licht brengen – en je wellicht inspireert tot een vonkje van verzet.

Liefs,
Pleun

HOE LAAT IS HET? SOLIDARITEIT.

Ik vroeg N. of hij koffie wilde drinken. Hij kon niet, hij móést demonstreren tegen de bezuinigingen op het hoger onderwijs. Flauw grapte ik tegenover N. of hij nou voor of tegen de bezuinigingen ging protesteren. 'Voor,' antwoordde hij lachend, al wist ik natuurlijk dat het tegendeel waar was. We beenden richting het Bushuis, waar een plukje mensen met wat vlaggen en flyers stond. Onderweg vroeg ik me af of er ooit een demonstratie is geweest vóór een bezuiniging en niet tegen. Al snel dacht ik: ja, Extinction Rebellion demonstreert voor een bezuiniging op fossiele subsidies, om maar wat te noemen.

N. was slecht voorbereid, ik ook. De demonstratie begon niet bij het Bushuis, maar bij Roeterseiland, waarvandaan de demonstranten naar de Dam zouden lopen. N. en ik besloten om alvast op de Dam te wachten. Daar troffen wij een leeg podium en wat opgezette tenten en vlaggen van een vakbond. Als een voorbijganger me had verteld dat de demonstratie net was afgelopen, had ik het zo geloofd. 'Jij weet zeker dat die demonstratie hier straks is, hè?' mompelde ik, waarop N. antwoordde: 'Ja, ja, demonstreren vergt behalve goede voorbereiding ook geduld'. Even later spotten we een frietkar zonder zichtbare menukaarten, prijsborden of pinapparaten. Gratis friet voor demonstran-

ten, vermoedden we. Er was zelfs satésaus. Onze demonstratie was nu al smakelijk en geslaagd, terwijl die nog moest beginnen. Wie goed doet, goed ontmoet.

Bij het tramspoor dat van Centraal Station naar het Rokin loopt, stonden twee fotografen. Ze hadden joekels van camera's en leken op vliegtuigspotters. Een van hen leunde tegen een paal en de langskomende trams scheerden rakelings langs hem en zijn camera heen. Hij rookte een sjekkie en net als wij waren ze aan het wachten op de stoet demonstranten. Het duurde inmiddels wel erg lang. Mijn ongeduld speelde weer op.

De demonstrerende studenten en medewerkers liepen niet langs het Allard Pierson, de Uniqlo of de Scheltema, maar via een andere route, waarschijnlijk over de Nieuwezijds Voorburgwal, want uit die hoek van de Dam kwam lawaai. De mannen met hun camera's snelden paniekerig die kant op, wij ook. Er werden leuzen gescandeerd over het belang van wetenschap en de onzin van de bezuinigingen. Het voelde alsof er groepsgewijs geroepen werd dat water nat was en toch voelde het belangrijk om mee te roepen. Al was het maar omdat een aantal politieke partijen, die de democratische meerderheid in het parlement hebben, op wetenschap wil be-

zuinigen. Zij zeggen: water is niet nat.

Een enthousiaste man in een rood FNV-hesje beklom het podium. Hij bracht de microfoon naar zijn mond. Hij vertelde ons dat het programma, toespraken van een acht- of negental sprekers, over een klein uur zou beginnen. Ik liep nogmaals naar de frituur om een patatje naar binnen te werken.

De praatjes van de sprekers vertoonden veel gelijkenissen. Het was duidelijk dat er van tevoren niet overlegd was; 'Als jij dit zegt, dan zeg ik iets anders'. Ook werd er af en toe gegoocheld met getallen. Waar miljard bedoeld werd, werd miljoen gezegd. Zo gezien worden onderhandelingen met ministers of politici nog best moeilijk.

Duizenden studenten, docenten en ondersteunend personeel schreeuwden kernachtige, driewoordige slogans. 'Stop de sloop, stop de sloop.' en 'Doe het niet, doe het niet.'

In hoeverre de demonstraties – deze middag op de Dam was onderdeel van een estafette van demonstraties in Nederland – effect hebben gesorteerd, moet nog blijken. ▲

Zo zijn kinderen tegenwoordig

De serie *Adolescence* (te zien op Netflix) houdt de gemoederen flink bezig sinds ze in maart verscheen. Vrijwel elke krant heeft er wel een artikel aan gewijd. De serie wordt door critici ‘confronterend’ en ‘indringend’ genoemd en heeft bij volwassenen (en vooral ouders) een gevoelige snaar geraakt. Daarbij zou je haast vergeten dat *Adolescence* ook een cinematografisch juweeltje is.

De serie

Vroeg in de ochtend valt een arrestatie-team een woning binnen in een doodnormale, ogenschijnlijk rustige Britse wijk. Ze zijn op zoek naar de zoon van het gezin, Jamie. Zijn ouders schrikken zich uiteraard het leplazarus wanneer de agenten met getrokken wapens in de vestibule staan. Een aantal van hen rent de trap op, langs de verstijfde vader, naar Jamies slaapkamer. De dertienjarige jongen plast van schrik in zijn broek. De hoofdresearcher vertelt hem zijn rechten, staat hem toe zich te verkleden en brengt hem naar een busje. Zijn verbijsterde vader, gespeeld door Stephen Graham, schreeuwt hem toe dat hij niets tegen de politie moet zeggen en dat zij ook naar het politiebureau zullen komen.

De rest van de eerste aflevering is een maastroom aan gesprekken en bureaucratische procedures, waarbij al meteen duidelijk wordt hoe sterk de serie cinematografisch gezien in elkaar zit. De vier afleveringen zijn in één take opgenomen, waarbij de camera dicht op de personages zit. Er is weinig rust: de camera is continu in beweging. En er is weinig ruimte: de camera trekt door gangen en kleine kamers, en zelfs als je in de buitenlucht bent, zorgt het feit dat de camera dicht bij de personages blijft ervoor dat je weinig van de omgeving meekrijgt. Vooral in de eerste aflevering zorgt dat voor iets overweldigends. De makers willen laten zien wat er allemaal op een kind afkomt als het wordt opgepakt.

Interessant genoeg staat Jamies schuld buiten kijf: aan het einde van de eerste aflevering heb je het onomstotelijke bewijs gezien. Hij heeft een klasgenote, Katie, om het leven gebracht. Daarmee is de serie – zoals de afgelopen tijd vaak is gememo-reerd – geen *whodunnit*, maar een *whydunnit*.

Daarmee is de serie geen *whodunnit*, maar een *whydunnit*

Op zoek naar Jamies motief gaan de hoofd-rechercheur en zijn partner in de volgende aflevering naar Jamies middelbare school. Ze treffen er totale wanorde aan, haast wetteloosheid: kinderen pesten elkaar, dagen leerkrachten uit en zijn onrustig. Als het brandalarm afgaat en ze zich buiten in het gelid moeten opstellen, slaan ze alle aanwijzingen van de docenten in de wind. In deze chaos proberen de twee politie-agenten met leerlingen te praten. Ze vragen zich af wat de relatie was tussen Katie

en Jamie: op Instagram leken ze vriendelijk contact te hebben. Maar waarom heeft Jamie haar dan vermoord?

Het is uitgerekend de zoon van de hoofd-rechercheur die hem uitlegt dat de zaak anders in elkaar steekt: die emoji's die Katie daar onder Jamies bericht heeft geplaatst zijn niet zomaar emoji's, ze betekenen iets! De staaf dynamiet staat voor een 'call to action by the manosphere'. Het punt dat de schrijvers willen maken: volwassenen zijn (tegenwoordig) niet thuis in de leefwereld van kinderen. Dat blijkt overigens ook uit het script, waardoor de tweede aflevering wat mij betreft de zwakste is. De makers zijn zo druk bezig de generatiekloof te benadrukken dat het haast gênant wordt. Dat men moet uitleggen dat emoji's betekenissen hebben, voelt bijvoorbeeld enigszins gedateerd.

De derde aflevering is het hoogtepunt van de serie. In een weergaloos *kammerspiel* zijn we getuige van een gesprek tussen Jamie en zijn psychologe, waarbij Owen Cooper als Jamie een indrukwekkende acteerprestatie neerzet. Met de psychologe worden we heen en weer geslingerd tussen hoop, angst, berusting en, ergens, medelijden.

In de slotaflevering volgen we Jamies vader, moeder en zus als ze proberen vaders verjaardag zo gewoon mogelijk te vieren. Maar er zijn spanningen in het gezin, en onverwachte gebeurtenissen brengen die naar boven. Het slot van de serie is van een

buitengewone emotionele intensiteit en grote schoonheid, waarbij Stephen Graham opnieuw laat zien wat een schitterende acteur hij is. In een korte scène met perfect gekozen muziek weet hij zo'n rijk palet aan emotionele schakeringen te tonen dat de beelden nog lang nadreunen.

Slotoverpeinzingen

De serie is ingeslagen als een bom. En terecht, op verhaalniveau en op het technische vlak gooit *Adolescence* hoge ogen. Toch vraag ik mij af of de boodschap – de generatiekloof die er tegenwoordig op het gebied van sociale media heerst – wel verstaan wordt. Er wordt gewerkt aan lesmateriaal dat is gebaseerd op de serie en overheden roepen ouders op de serie met hun kinderen te kijken. Natuurlijk, één verhaallijn gaat over pesten – 'de gevaren van sociale media', zo je wilt – en het is belangrijk dat kinderen praten over wat ze op sociale media meemaken. (Al is dat natuurlijk makkelijker gezegd dan gedaan.) Maar het is niet de kern van de serie.

Veel meer gaat *Adolescence* over gemis en verlorenheid. Jamie zat uren per dag achter zijn computer, de deur van zijn kamer gesloten. Hij voelde zich minderwaardig. Of dat komt door sociale media wordt in het midden gelaten. Feit is dat hij op sociale media naar houvast zoekt. Zijn ouders wisten niet wat ze aan moesten met de zoon die altijd op zijn kamer zat en tot diep in de nacht op zijn computer bezig was. Zijn moeder merkt op een gegeven moment op dat 'kinderen tegenwoordig zo zijn' – met de implicatie dat zijn gedrag niet erg is en wel over zal gaan; het is maar een fase. *Adolescence* gaat over die verlorenheid: ouders die niet weten wat hun kind uitspookt op het internet en dat sussen met 'dat is normaal', en kinderen die zich niet thuis voelen in de wereld en online proberen een gevoel van eigenwaarde op te doen.

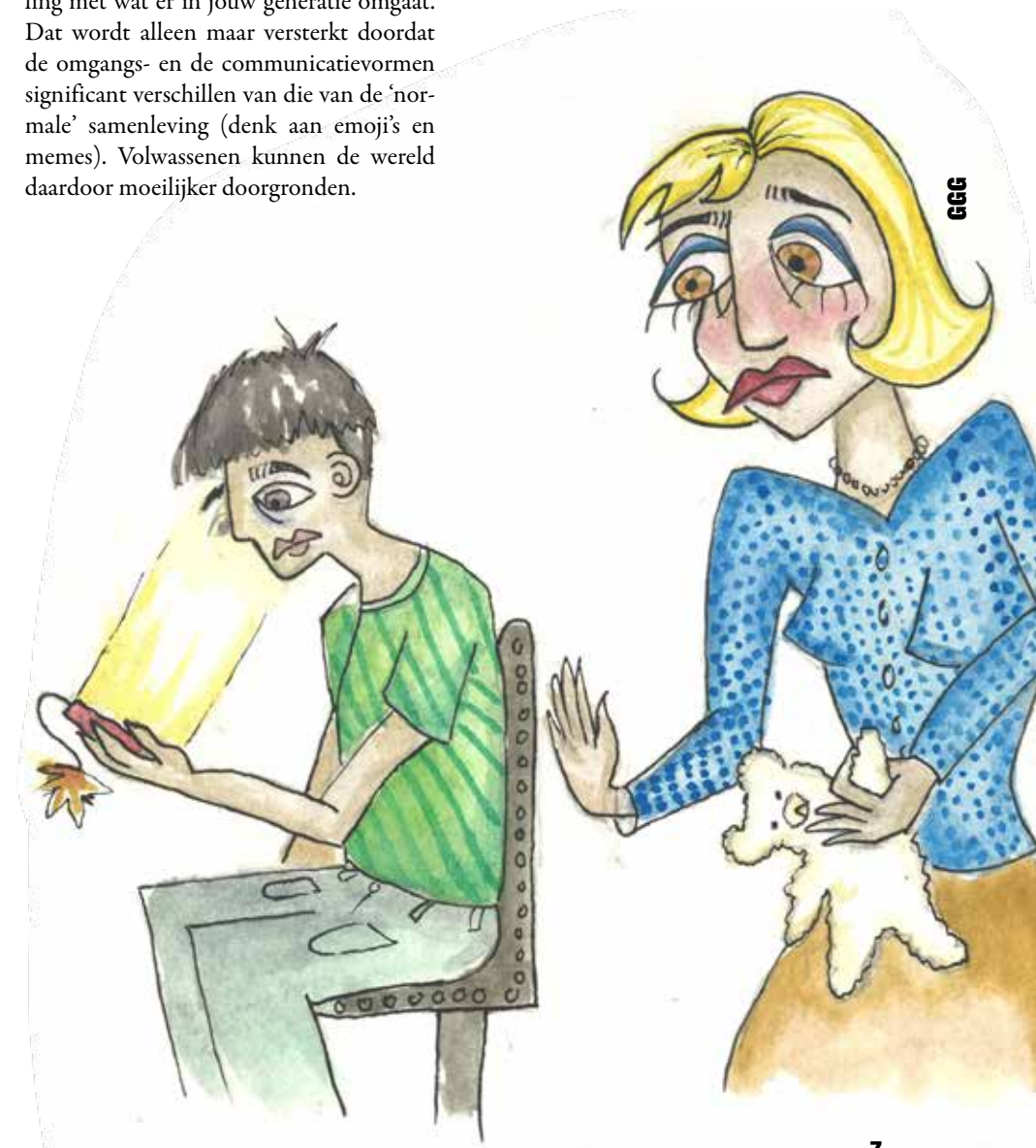
Je zou kunnen zeggen dat deze serie gaat over het falen van de samenleving. Jamie miste een steunpunt, een klankbord – wat veel jongeren missen, zoals het nieuws geregeld meldt. De samenleving is er niet voor hen, of zij voelen zich er niet in thuis. De serie werpt de vraag op of dat komt doordat zij hun leven deels online leven:

de samenleving ziet niet wat zij daar doen en kan daardoor geen vinger krijgen achter wat hen dwarszit. Hun ouders en leraren vragen zich ook niet af wat er online gebeurt, of weten niet hoe ze daar achter zouden kunnen komen.

Generatiekloven zijn natuurlijk van alle tijden, maar ik denk dat de serie wil laten zien dat de huidige dieper is, doordat informatie zich sneller verspreidt en het eenvoudiger is om met mensen over de hele wereld in contact te komen. Het is makkelijker en sneller om in een denkwereld op te gaan. Bovendien zul je geen sporen van je interesse achterlaten: je hoeft bijvoorbeeld geen fysieke krant of fysieke boeken te lezen, alles staat op YouTube of Instagram.

De generatie boven je heeft zo weinig voeling met wat er in jouw generatie omgaat. Dat wordt alleen maar versterkt doordat de omgangs- en de communicatievormen significant verschillen van die van de 'normale' samenleving (denk aan emoji's en memes). Volwassenen kunnen de wereld daardoor moeilijker doorgronden.

Ouders zouden met hun kinderen in gesprek moeten gaan over deze kloof. Ik hoop dat dat de insteek is van het lesmateriaal, maar ik vrees dat de bal te veel bij de kinderen zal worden gelegd. Kinderen die zichzelf verliezen op sociale media hebben dat waarschijnlijk niet door. Hun ouders hopelijk wel. Er zou eerder lesmateriaal voor de ouders gemaakt moeten worden, zodat zij meer vat krijgen op de leefwereld van hun kinderen. Dat dat belangrijk is, laat *Adolescence* duidelijk zien. ▲

Op het hakblok van het bezuinigingsbeleid

Bezuinigingen ter waarde van 350 miljoen op de cultuursector, het hoger onderwijs doet het met 1,2 miljard euro minder, de toelage voor wetenschappelijk onderzoek is met 62 miljoen euro verlaagd, 400.000 banen staan op het spel en 146 Nederlandse theatergezelschappen zitten zonder subsidie. De getallen vliegen je de laatste tijd om de oren, maar één ding is duidelijk: de overheid is grootschalig aan het bezuinigen op cultuur en onderwijs. Het is daarom hoog tijd om maar weer eens te benadrukken waarom theater en de opleiding Theaterwetenschap zo essentieel zijn in het huidige politieke klimaat. Want door de huidige kabinetsplannen staan voor mij en andere theaterwetenschapstudenten, onze opleiding, toekomst en culturele sector op het spel.

Door alle zware bezuinigingen en subsidie-opschortingen die het kabinet-Schoof de afgelopen maanden heeft doorgevoerd, heerst er binnen de cultuursector en het hoger onderwijs grote onrust. De cultuursector kreeg vorig jaar al te horen dat de hakbijl erin ging en begin april werd duidelijk dat ook het hoger onderwijs het met miljoenen euro's minder moest gaan doen. Als gevolg hiervan krijgt het Nederlands theater minder beweegruimte en moeten universitaire instellingen tactischer gaan nadenken over wat ze met hun beperkte potje geld willen gaan doen. Hierdoor gaan bij een studie zoals Theaterwetenschap de alarmbellen rinkelen. De woordvoerder van de actiegroep *Aktie Red Theaterwetenschap* (A.R.T.) beschrijft hoe de opleiding vaak aan de kant wordt geschoven als pretstudie en als 'een theoretisering van een linkse hobby'. De actiegroep is recent opgezet door studenten om preventief het belang van theaterwetenschap en andere geesteswetenschappen te benadrukken. Naast de studie moet ook de theatersector zelf zich verweren tegen de aanvallen van de overheid, en dit is niet de eerste keer. Dertien jaar geleden werd er ook al een flinke hap

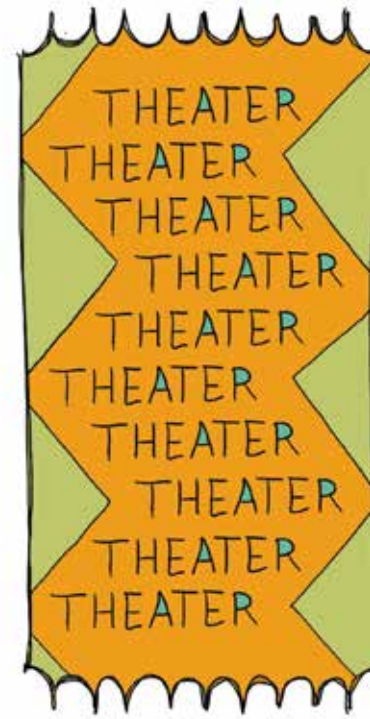
genomen uit de kunst- en cultuursector door de toenmalige staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Halbe Zijlstra. Hij besloot toen zo'n 200 mil-

Het wegbezuinigen van theater is het verwijderen van een kritische stem in juist zo bekritiseerbare tijd

joen te bezuinigen op cultuur en het aantal gesubsidieerde theatergezelschappen te halveren. Dit had destijds heftige gevol-

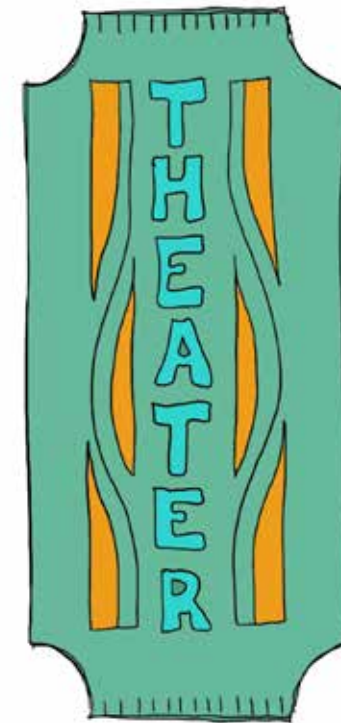
gen, zo beaamt Rob van der Zalm, docent aan de opleiding Theaterwetenschap. Ik sprak hem in het Universiteitstheater na een van zijn lessen. Hij stelt dat veel mensen binnen de sector ontslagen werden in 2012 als gevolg van overheidsbeslissingen. Halbe Zijlstra nam deze draconische maatregelen om "cultureel ondernemerschap te bevorderen" en om "een grotere nadruk te leggen op de culturele behoefte van het publiek", zo zei hij zelf. Een rechtvaardiging zoals die uit 2012, of die nou goed gegrond was of niet, blijft voor de huidige cultuurbezuinigingen tot nu toe achterwege. Het huidige kabinet dupeert de cultuursector opnieuw, maar waarom?

Florian Hellwig, dramaturg, theatermaker en docent aan de opleiding Theaterwetenschap, beschrijft hoe er vaak vies wordt gedaan over theater. In zijn optiek moet toneel zichzelf constant legitimeren en verdedigen om door politiek en maatschappij niet weggezet te worden als een linkse, nutteloze hobby of als kostenpost die makkelijk weg te bezuinigen is. Ondanks dit verweer wordt de Nederlandse theatersector van bovenaf meer en meer leeggezo-gen. Als dit zo doorgaat, ben ik bang dat er

niets overblijft van het innovatieve, diverse en kritische theaterveld dat Nederland nu nog is. Door geldtekorten verliezen makers de ruimte om te experimenteren, te bekritisieren en te ontwikkelen. Zonder deze vrijheid zal cultuur afvlakken en haar meerstemmigheid verliezen. En dit terwijl theater, zo beschrijft Van der Zalm, juist een instituut is dat een tegengeluid kan formuleren. Het wegbezuinigen van theater is het verwijderen van een kritische stem in een juist zo bekritiseerbare tijd.

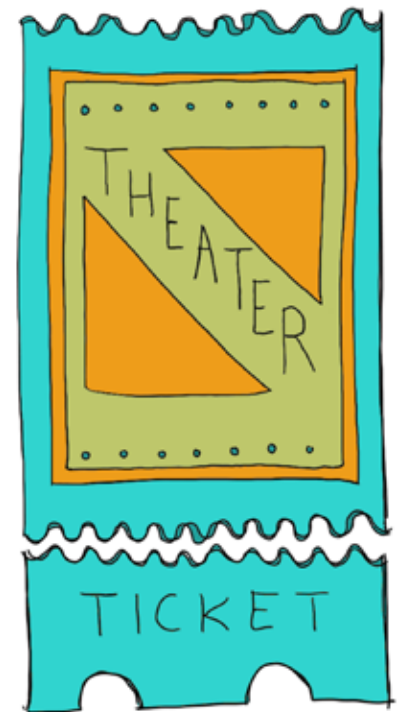
Theaterwetenschap is een opleiding die studie maakt van deze kritische stem. De opleiding kijkt naast de verschillende facetten van een toneelstuk ook naar de formativiteit en theatraleiteit in de samenleving. De studie analyseert hoe de mens reageert op de wereld om hem heen en leert daarnaast zijn studenten zelf kritisch na te denken en te handelen. Theaterwetenschap is een kleine studie met tussen de 10 en 20 studenten per leerjaar. Van der Zalm legt uit dat de studie daarmee geen piepkleine opleiding is – die onder de bescherming van de UvA valt – maar ook geen grootverdiener. Theaterwetenschap heeft daarom altijd van alles te weinig: te weinig geld, te weinig ruimte, te weinig bescherming, en dat maakt de opleiding kwetsbaar. Deze tekorten zijn echter geen

reflectie van het ongekende belang van de opleiding. Theaterwetenschap is de enige in zijn soort. Nergens anders in Nederland is er een volledige opleiding gewijd aan het op universitair niveau bestuderen van toneel in al zijn vormen. Theaterwetenschap ondersteunt daarnaast het al bestaande en het toekomstige theaterveld. Door theaterwetenschappers op te leiden, wordt de Nederlands theatersector een genuanceerd en breed speelveld van kritische geluiden en nieuwe ideeën. Theaterwetenschap is dus essentieel, maar op dit moment staat ze machteloos in de schaduwen van onderwijsbezuinigingen en de onbegrijpelijke, niet te stuiten drang tot commodificatie. Het kan dus geen kwaad om te benadrukken waarom de studie niet zomaar aan

groep gaat studeren op provocerende locaties, zoals voor de Eerste Kamer, proberen ze de aandacht op dit onderwerp te vestigen. Het is nu namelijk niet één tegen de rest, maar juist van belang om met zijn allen zo veel mogelijk geluid te maken.

Het bovenstaande is maar een kleine inleiding tot een veel groter en diepgaander probleem. Er valt nog veel meer te zeggen over het zogenaamde linkse hobby-discours, de bedreigingen van het hoger onderwijs en het belang van een kritische stem in een politiek onrustige tijd. Voorlopig zijn de cultuur- en onderwijsbezuinigingen door de Eerste en Tweede Kamer heen en al gedeeltelijk gerealiseerd. De langetermijneffecten van deze maatregelen moeten nog blijken, maar voor de theoretische en praktische kant van theater belooft het weinig goeds. Het is daarom van noodzaak om tot die tijd flink aan meerdere bel-len te trekken, en het belang van zowel Theaterwetenschap als alle geesteswetenschappen opnieuw en opnieuw te benadrukken. En als de bel niet werkt, dan blijven we op deuren bonzen tot het kabinet doorheeft dat de kunstzinnige, literaire, historiserende, talige, en filosoferende studenten nergens heen gaan. ▲

de kant mag worden geschoven. A.R.T is hier al hard mee bezig. De actiegroep is opgericht naar aanleiding van de recente onderwijsbezuinigingen. Volgens de woordvoerder kunnen verscheidene geesteswetenschappen wel een extra steuntje in de rug gebruiken. In deze precare tijden proberen de theaterwetenschapstudenten niet alleen hun eigen hachje te redden maar zich juist in te zetten voor de gehele faculteit Geesteswetenschappen. Door middel van studeerprotesten, waarbij de

‘Alsof plezier een luxe is’, filosoof Lieke Knijnenburg over onze doorgeslagen obsessie met productiviteit

In een tijd waarin de samenleving steeds meer draait om nut, efficiëntie en controle, luidt schrijver Lieke Knijnenburg de noodklok. Volgens de filosoof zijn we zó verweven geraakt met onze eigen productiviteit dat er nauwelijks nog ruimte is voor ontspanning, genot of echte verbinding. En dat heeft verstrekkende gevolgen: voor hoe we werken, liefhebben, vriendschappen onderhouden, en zelfs in de keuzes die er binnen de politiek worden gemaakt.

Wil je je grootouders laten begrijpen wat onze tijd typeert, dan is *Een schitterende leegte* van Lieke Knijnenburg hét spreken-de boek. Het boek is herkenbaar, accuraat en kenmerkend voor deze tijd, een tijd die Lieke Knijnenburg als ‘de tijd van het ondernemerschap’ definieert. Ze schrijft over de zogeheten productiviteitsfetisj: ‘Een mentaliteit die volledig is losgeslagen en is doorgesijpeld naar ons intieme en sociale leven’. Niet alleen werk, maar ook liefde, vriendschap en zelfs familieverhoudingen worden benaderd vanuit een op efficiëntie gerichte maakbaarheidsgedachte en controledrang. De impact van deze denkwijze beschrijft Lieke op een indringende manier: het is haast onomkoombaar dat je jezelf in de voorbeelden herkent. Ze schetst hoe in haar omgeving vriendschap wordt benaderd als een kostbare investering – iets waarvoor iemand jouw tijd eerst waard moet blijken te zijn. Gebruikelijke koffieafspraken weerspiegelen onze efficiëntie mentaliteit: een slok, een praatje, en weer door. Vrienden komen samen met huishoudklusjes, doktersafspraken en ver-

gaderingen op een to-do lijstje waar geen einde aan komt. Zelfs een biertje met een oude vriend is geen onvoorwaardelijke bezigheid meer: we proosten enkel als we menen dat het verdiend is, en slechts met wie we onze schaarse avonden waardig be- steed achten.

Wanneer ik vraag wat er precies zo vernietigend is aan deze obsessie met productiviteit, vertelt Lieke: ‘Die productiviteitsfetisj kent een hele sadistische relatie met onszelf, waarin we onszelf continu straffen met schuldgevoelens dat het niet genoeg is en dat we lui zijn.’ Ze verwijst naar de 20ste-eeuwse term ‘verdinglijken’ – iets abstracts of menselijks behandelen alsof het een ding (object) is –, en trekt een directe lijn met de opkomst van het kapitalisme: ‘Met de komst van het kapitalisme was een heropvoeding van de mens nodig om ons een instrumentele rationaliteit aan te leren. Die heropvoeding was nodig voor de kapitalistische manier van produceren. Om stabiel te blijven moet het alles in de wereld “verdinglijken” tot losse objecten die buiten hun economische nut geen waarde

hebben.’ Volgens Lieke betrekken we dat ook op onszelf: ‘We voelen ons alleen goed als we economisch productief zijn geweest. Dit “verdinglijken” is systemisch en heeft zijn weerslag op hoe wij onszelf zien en op hoe we rondbewegen.’

Lieke refereert naar Byung-Chul Han, een filosoof die stelt dat we van een commando-samenleving naar een discipline-samenleving zijn gegaan: ‘Waar we eerst nog gedwongen moesten worden tot werk, is door de eeuwen heen ons werk onze roeping geworden, en verweven geraakt met onze identiteit, zelfontplooiing en autonomie. Juist door werk zo te verweven met geluk, is het een individueel project geworden waarbij we zowel meester als slaaf zijn. Het gevaar wat ik hierin zie is dat onvrijheid verpakt wordt als vrijheid: wij willen zelf hard werken en vinden dat we dat moeten doen voor een gelukkig leven.’

Volgens Lieke koesteren we het beeld van onszelf als noeste werkers, die hun loon, hun sociale leven en zelfs hun erkenning moeten verdienen. Die verdienlogica is

inmiddels ook doorgedrongen tot in de haarvaten van het huidige kabinet. ‘In de manier waarop er in de Tweede Kamer over luiheid wordt gesproken, herken ik een erg morele ondertoon. Zo worden migranten die niet werken bijvoorbeeld weggezet als lui en een last voor de samenleving. Maar dit geldt ook voor werkloze Nederlanders. Mensen zonder baan zouden er volgens het kabinet niet toe doen omdat ze geen doel hebben in het leven, en daarom ook geen zorg verdienen. In plaats van werkloosheid of vrije tijd te zien als iets wat er enorm bij hoort, wordt er altijd op neergekeken. Ik sprak laatst een autistisch persoon die niet kan werken en altijd te horen krijgt; “ik gun je een doel in je leven”. Alsof dat alleen in werk kan worden gerealiseerd.’

De intenties van het kabinet, zowel nu als in de afgelopen decenia, komen niet alleen tot uiting in het politieke klimaat, maar ook in hun financiële doelstellingen: een overmatige nadruk op efficiëntie, productiviteit en het economische belang, ten koste van alles daarbuiten. Plezier en genot zouden een luxe zijn, een onbenullige invulling van tijd. ‘Plezier wordt altijd gezien als hedonistisch tijdverdrijf, het moet altijd gerechtvaardigd worden. “Hebben we dat wel echt verdiend en kost dat niet te veel geld?” Je ziet dat er met het huidige steeds rechtsere kabinet hartstikke bezuinigd wordt op kunst en cultuur, want dat zou een hobby zijn, en hobby’s doe je maar in eigen tijd. Cultuur mag vooral geen geld kosten, want het economisch nut is niet direct te zien. Zo zie ik ook een trend in het reguleren van het nachtleven in Amsterdam. Clubs en uitgaansplekken worden steeds meer aan banden gelegd met allerlei regels en restricties.’ Deze restricties drukken dan weer een stempel op de studentencultuur. ‘We gaan met z’n allen steeds later roken, drinken en we hebben steeds minder seks. Het lijkt alsof we een soort verstoorde relatie tot dit aspect van genot hebben gecreëerd.’

Toen Lieke nog in Amsterdam studeerde dreigde de gehele bachelor Filosofie opgeheven te worden: ‘In 2015 hebben we met z’n allen het Maagdenhuis bezet omdat de UvA de studie Filosofie wilde laten verdwijnen in een soort *Liberal Arts and Sci-*

ence-programma. Deze keuze kwam voort uit precies dezelfde overwegingen die ik eerder noemde: als iets niet op een direct aantoonbare manier invloed uitoefent op de economie, heeft het geen bestaansrecht. Ik vind het heel simpel en dom denken, want je weet helemaal niet wat op welke manier iets gaat opleveren.’

Resonantie is dat moment waarop je even echt loskomt van die voortdurende drang om productief te zijn – die kritische stem in je hoofd die zegt dat het nooit genoeg is.

Hoewel het verwijt dat de geesteswetenschappen niets tastbaars opleveren tien jaar later nog steeds klinkt, ziet Lieke dat de toon inmiddels veranderd is. ‘Waar het eerder nog meer ging over nut, zie ik nu dat dit kabinet een stapje meer richting fascisme heeft gezet, en een soort onverbloemd kritische stemmen uit wil roeien. Ik denk dat het daarom heel praktisch is voor het kabinet om juist te bezuinigen op de plekken waar kritiek kan ontstaan.’ Lieke legt uit hoe deze ontwikkeling juist de geesteswetenschappen raakt. ‘Vanuit de geesteswetenschappen word je opgeleid om de dingen die normaal worden gevonden te bevragen. Om de vragen achter de vragen te beantwoorden en zo kritisch onze om-

geving te analyseren. Er komt dus juist ook vanuit deze hoek kritiek op het kabinet, en dat willen ze niet slikken.’

Op een enigszins nostalgische toon vertelt Lieke over hoe het studentenleven is veranderd: ‘Door allerlei regels wordt het studentenleven steeds moeilijker. Je bent onderworpen aan allerlei bindende studieadviezen. Hierdoor moet je heel gedisciplineerd door je studie heen werken, in plaats van mogelijkheden te zien voorbij het studeren zelf. Dat heeft zeker zijn weerslag op het studentenleven en dan komen de bezuinigingen er nog bij. In de jaren ‘80 was er bijvoorbeeld veel meer ruimte voor studenten om buiten de studie te experimenteren: mensen ondernamen dingen omdat ze simpelweg de tijd hadden. In het studentenleven nu, waarin je moet haasten om je BSA te halen, denk je wel twee keer na voor je iets groots opzet met anderen. Je gaat ook zelf je eigen tijd als kostbaar zien.’

Het is een sombere gedachte. ‘Ja. We moeten elkaar blijven opzoeken en zelf gemeenschappen creëren, op een manier dat we niet bezig zijn met onszelf maar met de mensen om ons heen.’ Lieke weet het verzet dan ook te vangen in de kleinste gebaren. In haar werk beschrijft ze hoe we door te dansen, uit te gaan en juist te doen wat ons wordt afgeraden, opnieuw verbinding kunnen maken met onszelf. Ze noemt het ‘resonantie’. ‘Resonantie is dat moment waarop je even echt loskomt van die voortdurende drang om productief te zijn — die kritische stem in je hoofd die zegt dat het nooit genoeg is.’ We leven in een modus waarin alles iets moet opleveren, en dat creëert een harde afstand tot ons eigen gevoel. Maar de hoop ziet Lieke in resonantie. ‘Resonantie is een ervaring die je wereld groter laat voelen en jezelf juist kleiner. Je vindt het in kunst, in een goed gesprek, in iets wat je niet had gepland of voorzien. Juist daarin zit echte verbinding.’ ▲

Tekst Riem Smakman **Beeld** Norah Sanders

Van oerbossen tot distributiecentra

De ontmythologisering der Lage Landen

Inzending essaywedstrijd DRIFT!, februari 2025

Nederland is een land dat zijn mythisch verleden in de duisternis laat broeien, terwijl het op de verlichte velden driftig ijvert voor de vooruitgang. De Nederlander suist onbevreesd voort op haar elektrische fiets, door de polder en langs de gracht. Als ze bovenop de dijk staat, overziet ze heel de wereld. Ze maakt een lange tocht in Zuidoost-Azië en zijgt neer op een Italiaans terras. In zelfverzekerd doch lomp Engels kan zij zich voor iedereen verstaanbaar maken. Ze neemt geen blad voor de mond en maakt het weer goed met een harde lach en een klap op de schouder. Haar stoplichten zijn rood en springen op groen, haar bruggen staan open maar dalen alweer. Een spuitje hier en een prikje daar; het gewas wordt geoogst en de koeien worden gemolken. Dag en nacht stampen de chipmachines, eeuwig loopt de rolband. De Nederlander steekt van wal en meert weer aan, stijgt op en landt.

In de Lage Landen gebeurde niet altijd alles als vanzelf en leefde men niet altijd zo onbekommerd. Wanneer jouw woongrond het afvoerputje van enkele van Europa’s grote rivieren is, kun je niet anders dan op je hoede zijn. Nederland was als die plek met zompige prut die je soms aantreft aan de rand van een meertje. Je zakt tot je knieën weg in de bagger en afval hoopt zich er op. Het stinkt er ook. Het riekt er naar de dood, want alles wat dit gebied zijn thuis noemt, zal vroeg of laat verzuipen.

Oerbossen en waterspoken

Gedurende de middeleeuwen was het om de paar jaar raak. Stormvloeden teisterden het land, boerderijen werden vernield, en in het kolkende water verdronken de boeren met hun vee. Men leefde op land dat danste naar de pijpen van de wind uit zee. Naast de angst en de wanhoop die dit met zich meebracht, ervoer de *Oerlander* herhaaldelijk een zekere vervreemding ten opzichte van zijn voormalig leefgebied. Gedurende de middeleeuwen werd immers steeds meer land overspoeld; land waarop geleefd was, land dat als een onafgemaakt verhaal eeuwig in stilte op de bodem van de zee zou liggen. Zodra de vergetelheid bijna alomtvattend was, sloeg zij om in mythe. Een voorbeeld van zo’n haast vergeten plek is het Kreilerwoud. Dit was een groot, door mythische verhalen omhuld oerbos dat

in de vroege middeleeuwen tussen het huidige Noord-Holland en Friesland zou hebben gelegen. De exacte locatie is onduidelijk, maar volgens de meeste bronnen zou het zich ten westen van Stavoren en ten noorden van Medemblik hebben bevonden. Het verhaal dat het verst teruggaat, vertelt over een soort tempel, het ‘Asilum’, die in het woud zou hebben gestaan rond vierhonderd na Christus en zou hebben gediend als toevluchtsoord voor bannelingen uit het Romeinse Rijk. Ook worden er parallellen gelegd tussen het Kreilerwoud en het heilige woud waarin de opstandige Batavieren bijeenkwamen, volgens de vertelling in Tacitus’ *Historiae*. Sommige sagen verhalen bovendien dat het bos door historische edelen in gebruik werd genomen als jachtgebied. In de vroege

De Lage Landen behoorden tot de voorhoede van de strijd tegen de chaos, tegen de irrationaliteit, tegen het nietsdoen

middeleeuwen zou het bos hebben toebehoord aan de Oudfriese koningen. Later zou Frederik Barbarossa, keizer van het Heilige Roomse Rijk in de twaalfde eeuw, een conflict hebben beslecht dat was opgelaaid tussen de Friese heerser Gale Galama en de Hollandse graaf Floris II over het recht om te jagen in het Kreilerwoud. Diezelfde eeuw komt er een einde aan de geschiedenis van het mythische bos. Bij de Allerheiligenvloed van november 1170 verwoestte een storm de duinketen tussen het huidige Den Helder

en Texel. Hierdoor kreeg de binnensee Aelmeer een brede opening naar de Noordzee, wat leidde tot de vorming van de Zuiderzee en de Waddenzee. Het Kreilerwoud werd bij de Allerheiligenvloed van 1170 in zijn geheel verzwolgen – zijn geheimen zonken mee de diepte in. Honderden jaren later spoelden er nog steeds, heel soms, boomstronken aan bij het Rode Klif van Stavoren. Dan, als ware het een herinnering van een lang vergane tijd, zagen mensen een weelderig woud voor hun geestesoog.

Afgezien van een moerassig woud heeft het oude Nederland door de eeuwen heen zoveel dorpen in de diepte zien verdwijnen dat men gerust kan spreken van een onderzeese metropolis, die de Nederlandse kustlijnen omringt als een spookachtige gordel. Een noemenswaardige verdrongen plaats is Reimerswaal, ooit een welvarend handelscentrum en een van de grootste steden van Zeeland. Het water jaagde iedereen de schrik aan en was een voortdurende, beklemmende aanwezigheid in het leven van de Nederlander. Men was hopeloos onderworpen en smeekte om verlost te worden van

de moordende baren. Het was bidden tot een God die niet luisteren wou. De reeds genoemde vorming van de met de Noordzee verbonden Zuiderzee, alsmede het ontstaan van verreikende zeearmen in het huidige Zeeland, hadden de Lage Landen alleen maar kwetsbaarder gemaakt. Na de stormvloed van 1170 zette de misère zich dan ook voort. Bij de Sint- Marcellusvloed van januari 1219 verdronken er zesendertigduizend mensen en bij de Sint- Lucia-vloed van december 1287 kwamen zelfs tussen de vijftig- en tachtigduizend mensen te overlijden. In de eeuwen hierop herhaalden de catastrofes zich, met eens in de zoveel tijd tienduizenden doden tot gevolg. Men kon het water niet intomen en evenmin begrijpen.

Het Nederlandse onderbewuste, gekweld door chronische watervrees, was in de greep van een mythisch monster. Deze mysterieuze entiteit duikt gedurende de geschiedenis steeds weer op. Hij was een gedaanteverwisselaar en verscheen in verschillende streken, in verschillende tijden, en onder verschillende namen. Zijn bekendste vorm was die van de Waterwolf, de grote vreter van het land. In de zestiende en zeventiende eeuw meenden de Amsterdammers hem te horen huilen toen de Haarlemmermeer oprukte en dorp na dorp verzwolg. Ook in Zuid-Holland, Zeeland, en Friesland werd het vreselijke beest gesignaleerd wanneer een meer of rivier uit zijn voegen zwol en vernietiging aanbracht. De Zeeuwen kenden hem in de gedaante van de Ossaert, een watergeest die mensen op de rug sprong, waarna zij niet meer konden bewegen. Volgens de meeste getuigen was de Ossaert onzichtbaar, maar anderen beweerden een groot zwart wezen met klauwen en rode ogen te hebben gezien, of enkel een angstaanjagende stem uit het water te hebben horen

spreken. Zo nu en dan gleed de kwade geest via het IJ of de Amstel de hoofdstad binnen. In Amsterdam stond hij bekend als de Bullebak, een waterspook dat nietsvermoedende voorbijgangers de Brouwersgracht in sleurde en verdrong. Nabij deze gracht is een brug en een sluis naar hem vernoemd.

De vlucht uit de onmondigheid

Naargelang de duistere middeleeuwen ten einde kwamen, werd men het hopen op de verhoring der gebeden beu. De Verlichting kwam op in West-Europa en de Nederlander omarmde haar met de vurige passie van een drenkeling die een reddingsboei vastgrijpt. Langzamerhand kon met nieuwe kennis en kunde de zee op afstand worden gehouden en zelfs worden teruggedreven. De beklemmende angsten namen af, de moerasmens metamorfoseerde tot poldermens. Het Verlichtingsproject, dat als doelstelling had de mens uit haar onmondigheid te bevrijden door vertrouwen in het eigen denken te kweken, was in Nederland met volle kracht ingezet. Ook nadat de watervrees was overwonnen, hield

het streven aan. Met solide schepen voeren de mensen heel de wereld over. Er werd gehandeld en geplunderd, hier en daar speelde de Nederlander nu zelf de rol van onderdrukker. Het grote geld stroomde door de grachten en kanalen. Pakhuizen, fabrieken, en kantoren ontsproten uit de aarde.

Men ijverde voor het paradijs van veiligheid, comfort, orde, en controle. De Lage Landen behoorden tot de voorhoede van de strijd tegen de chaos, tegen de irrationaliteit, tegen het nietsdoen. De neveneffecten van de Verlichting zijn tweeledig; de individualisatie van de maatschappij en de ontmythologisering van de wereld. Enerzijds droeg de mens geheel zelf de verantwoordelijkheid voor diens geluk en succes en anderzijds moest, in de woorden van Horkheimer en Adorno, 'de inbeelding van haar voetstuk worden gestoten en door weten vervangen'. De schuld afschuiven op een mythisch monster was er niet meer bij; een ellendig bestaan had de Nederlander enkel aan zichzelf te danken. Als we de Verlichting beschouwen als een onderneming die beoogt de vrees voor de natuur weg te nemen, is het

Wanneer het Verlichtingsproject de verbinding met de mens als gevoelswezen kwijtraakt, zwelt de angst weer aan en slaat de Verlichting om in mythe

geen wonder dat deze twee symptomen zich in de Nederlandse samenleving, die eeuwenlang onder hevige smart gebukt ging, in extreme mate manifesteerden. Zowel haar buitensporige zelfstandigheid als haar gebrek aan enig verbeeldingsvermogen heeft de Nederlander te danken aan het feit dat ze in de antithese van een oeroude angst leeft. Om op Horkheimer en Adorno terug te ko-

men; de losbandige rationaliteit resulteert in een allesomvattende drang tot categorisatie, een reductie tot abstracte gegevens en feiten, en een sterke neiging tot zwart-witdenken. Wanneer het Verlichtingsproject de verbinding met de mens als gevoelswezen kwijtraakt, zwelt de angst weer aan en slaat de Verlichting om in mythe. Wellicht bevinden wij ons aan de vooravond van een nieuw mythisch tijdperk, of is het al aangebroken. Hoe dan ook, ik raad u aan eens uit te kijken naar voorbijrijvende boomstammen en te letten op het wolvengejank dat te horen is wanneer er stormwinden door de stad razen. En als u 's nachts de kroeg uit komt en aan de wandeling naar huis begint, kunt u de Brouwersgracht maar beter mijden. ▲

Bronnen

- Aurelius, C. (2011). Die cronycke van Hollandt, Zeelandt ende Vrieslant, met die cronike der biscoppen van Utrecht (Ed. Aarnoud de Hamer). DBNL. https://www.dbnl.org/tekst/aure001cron02_01/aure001cron02_01_0059.php (Origineel werk uit 1517)
- Buisman, J. & Van Engelen, A. F. V. (1995). Duizend jaar weer, wind en water in de lage landen: Tot 1300. Van Wijnen.
- Horkheimer, M. & Adorno, T. (2007). Dialectiek van de Verlichting: Filosofische fragmenten (Vert. Henk Hoeks). Boom.
- Kant, I. (2012). 'Beantwoording van de vraag: Wat is Verlichting?'. Psychoanalytische Perspectieven, 30(3), pp. 339-345. <https://www.pschoanalytischeperspectieven.be/wp-content/uploads/2012/09/Van-Dam-E.-Geerardyn-F.-2012-vert.-Kant.pdf> (Origineel werk uit 1784)
- Pouli, J. (2025). 'Reimerswaal, de ooit zo grote stad die werd opgeslokt door de zee', artikel van National Geographic. <https://www.nationalgeographic.nl/geschiedenis-archeologie/a63491736/reimerswaal-verdrongen-stad>
- Van der Veen, C. (2024). Goed Geluimd Hof en 99 andere Amsterdamse straatnamen. Van Oorschot.
- Kaart 'Frisia Occidentalis' van Sibrandus Leo, 1579. <https://dbc.rug.nl/digital/collection/Kaarten/id/2155>

De punt van mijn bed

Mijn ogen glijden langs de georganiseerde meubels en decoraties in de kamer van mijn huisgenoot. In tegenstelling tot mijn stulpje met drukke posters, is hier alles strak ingericht, met een brede kast die de slaap- en studeerruimte van elkaar scheidt. Ik zie ineens allerlei manieren om mijn kamer (die qua ruimte identiek is aan deze kamer) een stuk minder chaotisch te maken. Wanneer ik de positionering van het bed van mijn huisgenoot zie, verwijden mijn pupillen zich tot de grootte van een vijftigcentmunt. Hoe is het nooit in mij opgekomen om mijn bed ergens anders te positioneren dan midden in de kamer? Keer op keer botst mijn scheenbeen tegen een scherpe punt van het bedframe. En keer op keer word ik geconfronteerd met de blauwe plekken als ik in de spiegel kijk.

Vanaf het moment dat ik bij mijn ouders thuiskom na een lange reis, trek ik mijn broek uit om mezelf vervolgens in de veel te kleine pyjamabroek te wurmen. Ineens slaat mijn moeder een kreet. ‘Phoebe! Die blauwe plekken kunnen echt niet meer’. Dit klinkt waarschijnlijk niet als de beste manier hoe een moeder op de blauwe plekken van haar dochter kan reageren. Maar de eerste keer dat ze mijn blauwe schenen zag, schrok ze vooral en begon mijn moeder me direct uit te vragen over de oorzaak. Nu ze de oorzaak van deze blauwe gloed weet, is ze vooral bezorgd over de esthetische toestand van mijn benen. Ik wuif haar bezorgdheid weg en doe alsof de schoonheid van mijn benen me niets kan schelen. Maar stiekem – dus vertel dit aan niemand – vind ik deze blauwe plekken ontzettend lelijk. Het begint dan ook onder mijn oksels te klotsen wanneer ik nadenk over alle korte rokjes en broeken die ik deze zomer wil dragen. Maar tijdens paaldansen vind ik het niet erg dat mijn blauwe plekken worden verlicht door de TL-buizen. Ik heb dan vooral last van de pijn die ontstaat, wanneer ik mijn onderbenen gebruik om in de paal te klimmen. Er komt dan druk te staan op de blauwe plekken en mijn lichaam schreeuwt: ‘Doe het niet! Geef me

rust. Op deze manier genezen de beurse plekken nooit!’

Ook de trappers van mijn racefiets, willekeurige stoelen, tafels en deuren die op mijn pad komen zorgen voor een blauwtje hier en daar. De bloedvaten onder mijn huid worden ondertussen zo vaak vernietigd, dat mijn hersenen zijn gestaakt om deze ervaringen te registreren. Hierdoor weet ik vaak niet waar een blauwe plek vandaan komt. Het is alsof kabouterpjes mijn huid op willekeurige plekken hebben geschilderd terwijl ik in dromenland zat.

Toen Aaf Brandt Corstius in de podcast *Aaf en Lies lossen het wel weer* op vertelde dat ze onhandig is en dyspraxie heeft, stonden mijn oren open. Mensen met dyspraxie hebben problemen met zowel fijne motoriek als grove motoriek. Dan kan bijvoorbeeld het gooien of vangen van een bal moeilijk zijn, maar ook schrijven of vetters strikken. Ook in een rechte lijn lopen kan hierdoor een lastige taak zijn. Ik vertel aan mijn vriend dat ik misschien wel dyspraxie heb, en daarom zo vaak tegen dingen aanstoot. ‘Of je bent gewoon lomp?’, reageert hij. Deze reactie staat me niet aan en ik verval gelijk – zoals altijd – in de verdediging. Natuurlijk ben ik niet lomp!

Het is nog maar de vraag of mijn onhandigheid aan lompheid te danken is, maar feit is dat ik deze blauwe-plekkenvloek niet kan vermijden. Ik heb me zo vaak tegen de punt van mijn bed gestoten, maar niets in mijn lichaam heeft hiervan geleerd. Terwijl ik dit schrijf, zit ik op de bank naast mijn bed, en ik weet bijna zeker dat ik binnenkort met mijn hoofd kermend tegen een slaapkussen zit als ik tegen de punt ben aangelopen. Want oh oh, wat doet het toch een pijn om zo onhandig te zijn.

Er lijkt een soort bobbel op mijn scheenbeen te ontstaan. Ik heb geen idee of deze bobbel er altijd al was. Een nieuwe angst wordt aan mijn inventaris toegevoegd: straks wordt de bobbel groter, of erger, misschien blijft deze er voor altijd! Maar mijn vrienden stellen me gerust dat ze geen bobbel zien. Buiten de blauwe plekken om, lijkt ik dus hele normale schenen te hebben.

Aangezien mijn lichaam mij in de steek laat als het gaat om mijn eigen veiligheid, kan ik beter mijn bed – net zoals mijn huisgenoot dat heeft gedaan – in de hoek van de kamer plaatsen. Wat ik met de rest van mijn meubels aan moet, is een raadsel. Eén ding is zeker: ik zal niets meer in het midden van mijn kamer plaatsen. ▲

Wie we zien tussen de vlammen een ode aan vuur

Vuur fascineert me eindeloos. Bij elkaar opgeteld durf ik te stellen dat ik dagenlang heb besteed aan het vuur maken, onderhouden en simpelweg bekijken. Vuur vernietigt maar leeft, het ademt en het kan stikken, er zijn brullende en lopende vuren. Wat zien wij toch in dat vlammenspel?

Allereerst: hout is in het universum zeldzamer dan diamanten. De volgende keer dat je door een park of bos wandelt, zou je er goed aan doen om je dat te herinneren. Als schaarse waarde is, is de mens de Crassus van de kosmos. Een goed houtvuur is dus logischerwijs ook verschrikkelijk zeldzaam. Maar op vergelijkbare manier met de diamant weet de fonkeling van het vuur ons tot geen einde bezig te houden. Hoeveel mensen zullen er in de hele geschiedenis bijeen zijn gekomen rond een vuur, en op hoeveel plekken? Zeker weten kunnen we het niet. Maar in een nog redelijk dichtbij verleden, voor de beteugeling van elektriciteit of gas, was het vuur waar we ons op beriepen om de wereld van licht en warmte te voorzien. En door de trillende lucht boven een vuur vertellen wij elkaar al millennia lang verhalen over vernietiging en heiligheid.

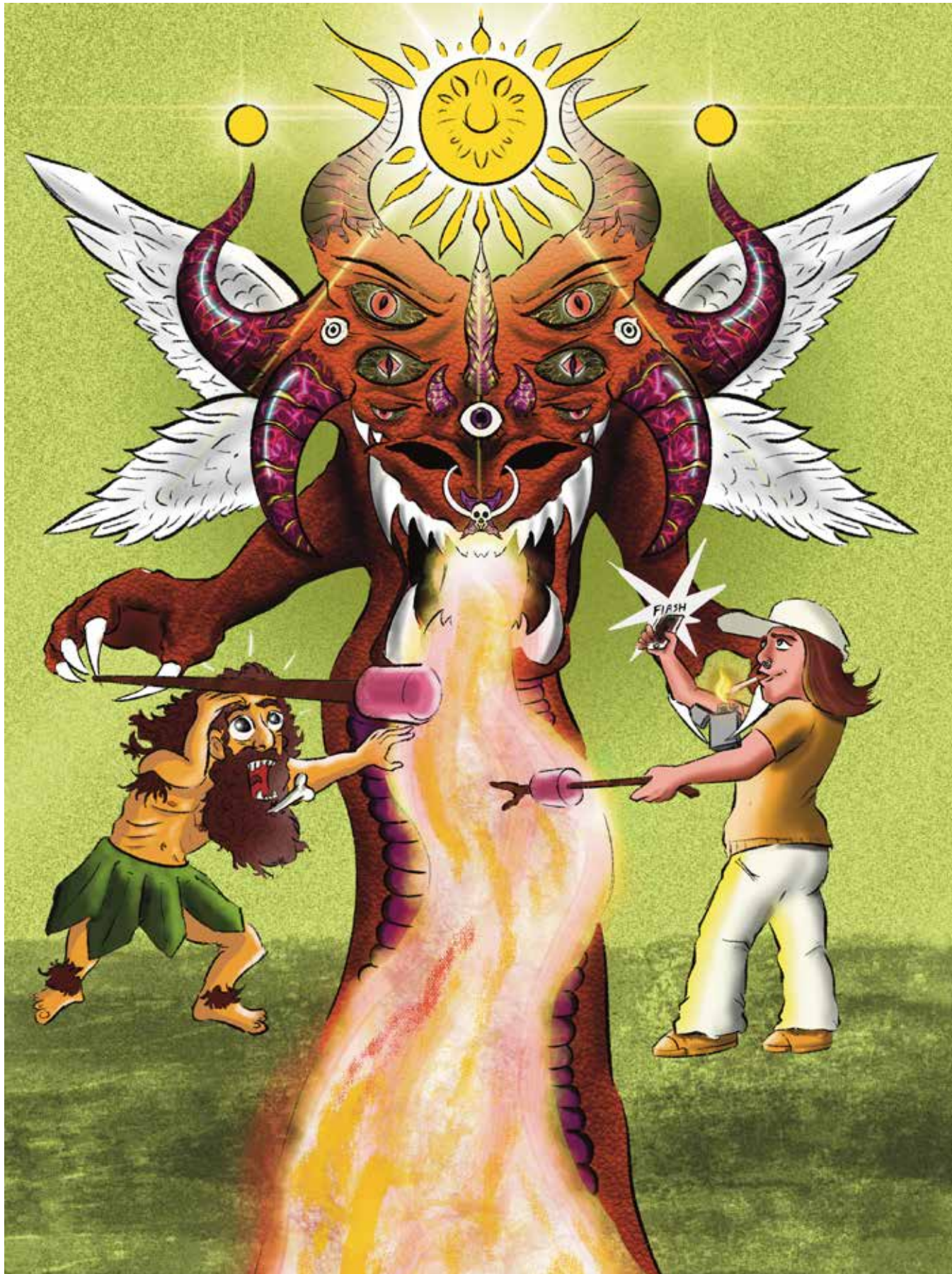
Heiligheid en hellevuur

Om maar ergens te beginnen gebruikten de vroegste mensen natuurlijk al vuur. Het verre verleden is giswerk, en niemand is zo beleefd geweest om ergens een grottschildering van een vuur te maken, maar in de vele grottschilderingen van de kuddedieren gebruikten ze wel rode oker. Rode oker wordt vervaardigd door het verbranden van ‘rauwe’, of gele oker. Naast het gebruik van vuur om hun pigmenten te roosteren zijn er ook archeologen die aanhouden dat het vuur een rol speelde bij de belevenis van de grottschilderingen zelf. In El Castillo staan nog altijd grottschilderingen die 40.000 jaar geleden zijn aangebracht, en de afgebeelde dieren zijn complementair aan de natuurlijke bressen en bulten in de rotswand getekend. Toen archeologen het licht van een vuur in de grot namaakten, merkten ze op dat de tekeningen in de flikkering van de vlammen leken te bewegen, alsof de kudde in het schaduwspel over de muren schoof. Een soort bioscoop *avant la lettre*. Maar dan letterlijk voordat er ook maar één letter bestond.

De magie van het vuur wordt ook daarna nog voor geruime tijd aangewakkerd. Met een hele grote sprong door de tijd kunnen we aankloppen bij Heraclitus, die in ongeveer 500 voor Christus ideeën formuleerde over vuur. In Heraclitus’ fragmenten vinden we een hele hoop, waaronder het alleroudste gebruik van het woord ‘filosoof’, maar ook een visie van vuur als oerelement. Volgens Heraclitus was ‘vuur’ niet alleen in de zin van het brandende, maar ook als warmte en licht, het element waar al het andere uit voortkwam.

Ademt vuur niet zoals wij? Groeit het niet met iedere teug lucht die het binnenhaalt?

Heraclitus ziet in het vuur, in de energie, een herscheppende kracht. Vuur vernietigt niet, maar maakt opnieuw. Het herschikt elementen en creëert daarmee iets nieuws. Het vuur is de motor van een oneindige elementaire cyclus. Hij noemde vuur (vermoedelijk voor de vorm) hier en daar ook bliksem, zodat Zeus en consorten zich niet weggezet hoefden te voelen. In mythen zoals die van Prometheus en Icarus lezen we immers dat men beter oppast bij het spelen met vuur. De latere stoïcijnen zouden dit principe

van omwenteling door vuur overnemen in hun concept van de *ek-purōsis*, de 'wereldbrand', waarin de wereld in vlammen herboren zal worden aan het einde der tijden.

En zo is er natuurlijk ook het hellevuur uit het christelijk denken. Een notie die wat meer is ingegeven door de vernietigende kant van vuur. Maar in de Judeo-christelijke traditie is er veel meer aan de hand met vuur. In het Oude Testament wordt 'vuur' maar liefst 380 keer genoemd, vaker dan niet een teken van goddelijke aanwezigheid. Denk hierbij aan Mozes, die God hoort spreken uit een braambos dat in brand staat, maar niet opbrandt. Dit is dan weer een soort perfect vuur dat brandt, maar niet verbrandt. Het energie-equivalent van Maria en de onbevleete ontvangenis. In Leviticus staat dat de Heer zelf het offervuur heeft ontstoken en dat het altijd moet branden. Vuur is in de Bijbel een duiding van goddelijke komst, maar ook van Zijn toorn. In het Oude Testament regent vuur en zwavel over Sodom en Gomorra, en in het Nieuwe Testament worden de wereld en de hemelen 'ten vure bewaard tegen den dag des oordeels, en der verderving der goddeloze mensen.' (2 Petrus 3:7). God lijkt in al zijn heiligheid en haat in de vorm van vuur te verschijnen, zij het in een braambos of het einde van de schepping.

In de mythen van Prometheus en Icarus lezen we dat men beter oppast bij het spelen met vuur

Turend in een vuur heeft men in het verleden duidelijk allerhande goden tussen de vlammen weten te vinden. Ik sta niet alleen in mijn fascinatie. Maar ik studeer filosofie, en weet ook dat God dood is. Dus met de afgelopen 600 woorden zijn we eigenlijk geen meter opgeschoten. Wat nu?

De wetenschap vind ik wat koud om de strekking van het vuur te dekken. Ik voel niet veel overeenkomst tussen wat ik voel bij een vuur en simpelweg zeggen dat het een alledaagse verbrandingsreactie is, een vrijkomen en ontsteken van houtgas wanneer een gegeven stuk hout voldoende verhit raakt. Ik zal mezelf, geheel in traditie van de durende betoveringen die hierboven beschreven zijn, even toestaan mijn eigen betovering te verwoorden.

Wij waakvlammen

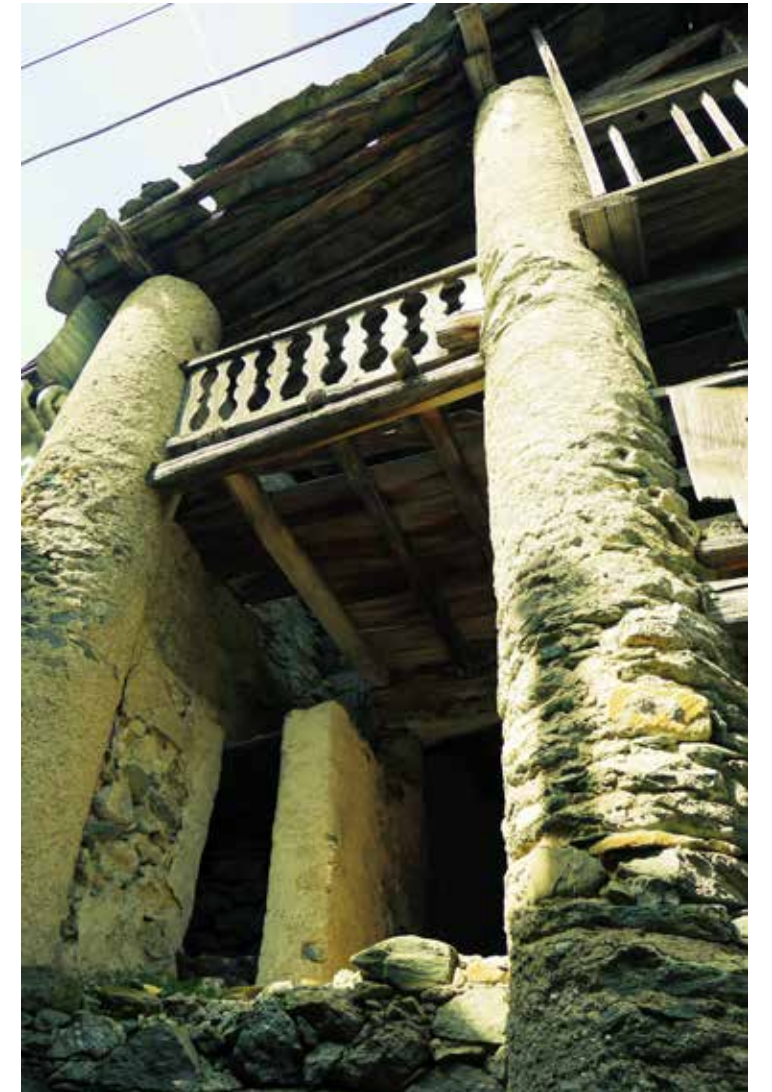
Bij een vuur gebeurt een hoop. In het dansende licht ziet hij een schouwspel waarin de vlammen om elkaar heen dansen, even snel weer weg als dat ze verschijnen. Weerspiegeld in de pupillen van de waarnemer is de rode gloed als smeulende kolen, een voorbode van wat ervan over zal blijven. Het vuur leeft... Het vuur danst met de nacht; ze omwentelen elkaar. Het duister van de nacht lijkt te drukken op het vuur, verstikkend en zwaar. Het vuur beantwoordt die gigantische duisternis met gepassioneerd verzet, hoe schamel ze ook moge zijn vergeleken met het grote duister.

In het ervaren van natuurgeweld kan een mens zich vreselijk klein voelen. Zo strekt de zee zich verder uit dan het oog ziet, kan ook de grond zich onder onze voeten in golven voortbewegen, en vliegen lichamen als herfstbladeren rond wanneer een krachtige storm ze treft. De grote natuurkrachten waar wij nog steeds onderhevig aan kunnen zijn, misschien zelfs nietig in vergelijking. Het vuur is minstens even groots als deze krachten; als element van vernietiging raast het bossen onderuit, en maakt steden tot geraamtes van as en steen. Maar toch spreekt het vuur ons aan zoals geen van de andere krachten dat kan. Zeeën drogen op, de aarde zal vergaan, en de wind zal daarbij de ruimte in verdwijnen. Allemaal waar, sterfelijk in hun eigen recht, maar niet zoals het vuur dat naast ons is. Ademt vuur niet zoals wij? Groeit het niet met iedere teug lucht die het binnenhaalt? Likt zij niet met haar vele tongen het hout, consumeert ze niet? Is zij niet net als wij sterfelijk? Waar het vuur is, is de tijdelijkheid vormgegeven, stoffelijk, tot ze opgebrand is. Wij zien in het vuur misschien iets van onszelf terug, energie en passie gevangen in bewegende ledematen. En na haar aanwezigheid volgt een stilte. Het geknetter, gesis, het blazen van haar adem valt weg en sterft een eenzame dood. Van een heel leven kunnen we toeschouwer zijn bij een vuur, van conceptie tot de laatste adem kunnen we ons inleven, met de belofte dat je zelf ooit ook zo tot een einde komt. De steekvlam van onze jeugd zal ooit verworden tot een waakvlam van volwassenheid, steeds krimpand tot de sintels van ouderdom zullen doven in de wateren van vergetelheid.

Het vuur doet ons herinneren, het trekt onze aandacht naar zich toe, houdt onze ogen bezig om zo ons hoofd de loop te kunnen geven. Het fluistert ideeën, spreekt over een verleden dat met haar is beleefd. Ook de schrijvers van de teksten die in dit stuk zijn genoemd zullen dat in bijzijn van een vlam hebben gedaan. In de flikkering vertellen honderd generaties honderd verschillende verhalen, ze verlicht de hallen van ons geheugen zoals haar aanwezigheid ontelbare hallen heeft verlicht. Volgens Heraclitus is het de oorsprong en het einde van alles dat in haar geboren is en ten vure bewaard. Het is energie, licht dat vecht tegen de eindigheid, een strijd die ons niet vreemd is. ▲

In de Noord-Italiaanse bergen verdwijnen huizen langzaam in hun eigen vernietiging

FOTOREPORTAGE

FOTOREPORTAGE

Geen zelfoptimalisering, maar zelfverwoesting

Voor dit *Babel*-nummer praatte ik met schrijfster Marian Donner over haar *Zelfverwoestingsboek*, waarin ze de lezer aanspoort niet te luisteren naar adviezen uit TED-talks en zelfhulpboeken. We moeten juist meer stinken, drinken, bloeden, branden en dansen. Alleen zo kunnen we misschien onze maatschappij, immer gericht op zelfoptimalisering en productiviteit, veranderen en verbeteren, aldus Marian.

Op een van de buitengewoon zonnige eerste lentedagen ontmoet ik schrijfster en essayiste Marian Donner (1974) bij café Latei op de Zeedijk in Amsterdam. Ik was al binnen gaan zitten, maar Marian vraagt verontschuldigend of we misschien naar buiten kunnen verplaatsen zodat ze kan roken. Natuurlijk kan dat, ik rook zelfs graag een sigaret mee. Roken ziet Marian als een bijna activistische daad, een van de dingen die ze doet die volledig in strijd zijn met de filosofie die ons wordt aangeleerd door de zelfhulpindustrie.

Toevallig hebben Marian en ik behoorlijk wat gemeenschappelijkheden, waardoor het gesprek voor mij meteen vertrouwd voelt. We komen allebei uit Amsterdam, studeerden allebei aan de UvA (zij psychologie, ik geschiedenis) en werkten beiden bij een studentenproject van Stichting Kriterion (zij bij Kriterion, ik bij 'Skek'). Na het studeren had Marian een aantal meer 'serieuze' banen, maar besloot al snel het roer om te gooien. In 2004 werd ze barvrouw bij club Bitterzoet en twee jaar later telefoniste bij een escortbureau. Nu schrijft ze onder andere voor *De Groene Amsterdammer*. Na de publicatie van twee romans publiceerde ze in 2019 het *Zelfverwoestingsboek*, het boek waarvan ik haar naam ken.

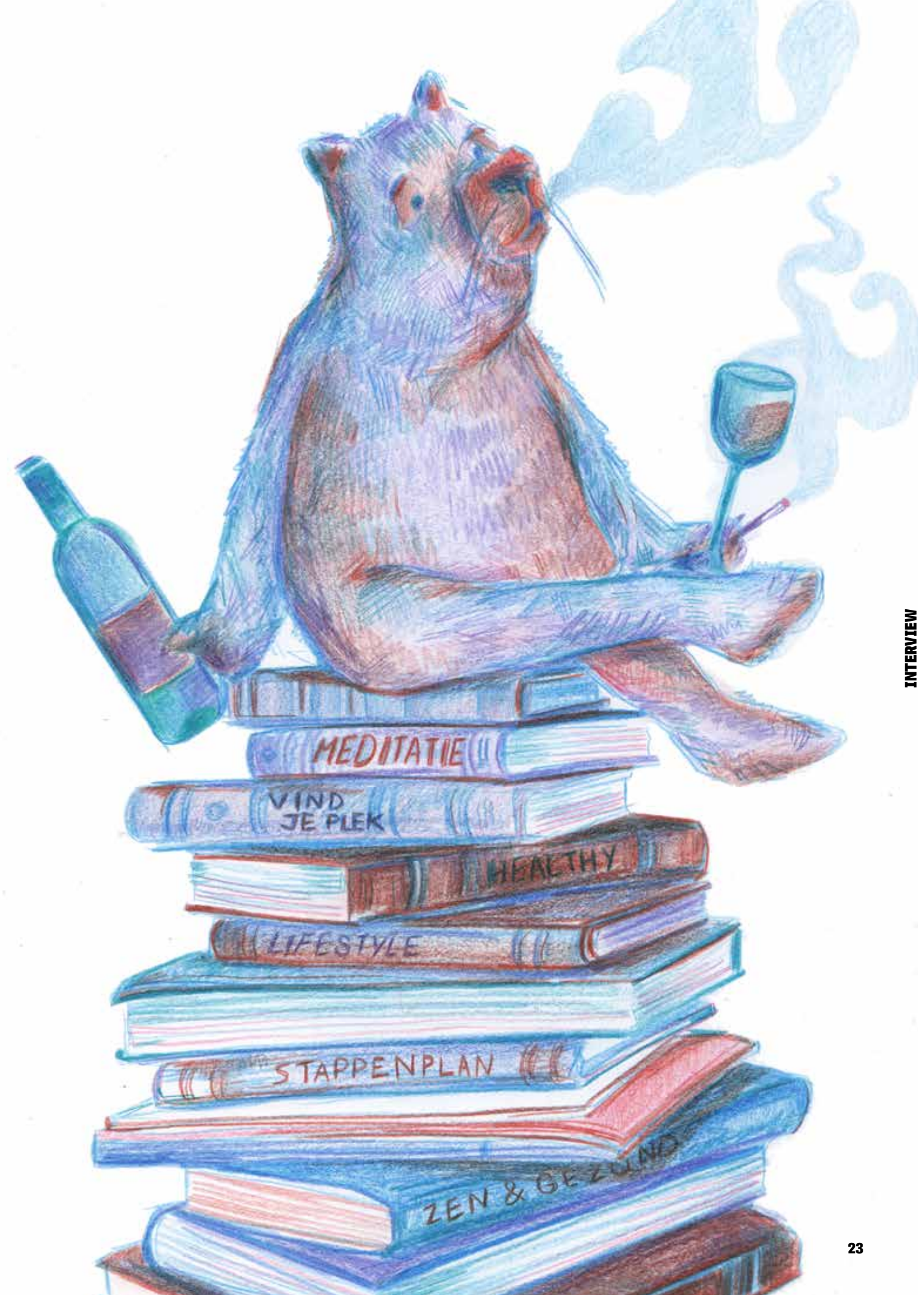
In dit boek keert ze zich tegen de zelfhulpindustrie, een industrie die van ons vraagt dat we ons eeuwig blijven optimaliseren en altijd streven naar een mooier, gezonder, gelukkiger en productiever bestaan. Ze ziet in deze adviezen en stappenplannen, die mensen van stress en depressies moeten genezen, juist de oorzaak van veel problemen in onze samenleving. We zoeken hierdoor namelijk de oorzaak van problemen bij onszelf, in plaats van in te zien wat er mis is met de externe omstandigheden die deze eisen aan ons stellen. Die externe omstandigheden duidt Marian aan als 'het systeem', en meer specifiek als het neoliberale kapitalisme. In het neoliberalisme worden problemen geprivatiseerd. Het is dan de taak van het individu om aan zichzelf te werken. Productiviteit en optimalisering staan centraal, samen met een bepaalde maakbaarheid: als iemand maar hard genoeg werkt, zal iemand resultaten boeken. En op het moment dat iemand faalt, is dat de eigen schuld.

Volgens Marian komen we met die manier van denken en leven niet verder. In het *Zelfverwoestingsboek* haalt ze een uitspraak van Virginia Woolf aan: 'Als het voelt alsof er geen plek voor je is op deze wereld, moet je je niet afvragen wat er mis is met jou, maar wat er mis is met de wereld.' Marian roept ons op om te falen, lelijk en on-

gezond te zijn, af te wijken en meer vergevingsgezind te zijn. Dus door onszelf juist niet onze allerbeste versie te maken, en ons misschien in de ogen van sommigen te verwoesten, kunnen we dit onderdrukkende systeem proberen te vernietigen.

Marian is zich er bewust van dat veel van haar stellingen eigenlijk al in de jaren 60 gezegd zijn. Bijvoorbeeld door filosoof Herbert Marcuse, waar ze onlangs ook een boek over schreef. Volgens Marian komt systeemdenken in golven: 'Ook in de jaren 90 was er zo'n golf, met veel antikapitalistische sentimenten. Het heersende idee van die tijd was dat het systeem ons klein hield. Daar ben ik dan binnen tot wasdom gekomen. Die manier van denken is volledig weggevaagd met *nine eleven*, toen werden al die protestbewegingen volledig de kop in gedrukt. Maar ja, dat is gewoon een golf en volgens mij is er nu weer een golf. Binnen die nieuwe golf denkt men op een soortgelijke manier na, bijvoorbeeld: Dat ik mijn huur niet kan betalen komt niet omdat ik een soort luie loser ben, maar omdat er allemaal speculanten geld mee verdienen.'

Hoewel veel van de sentimenten die Marian beschrijft niet nieuw zijn, vond ze het toch goed om dezelfde kritiek in een nieuw licht te plaatsen, terwijl ze tegelijkertijd be-

nadrukt dat het boek ook dankzij toeval is ontstaan. ‘Het boek kwam gewoon omdat iemand bij uitgeverij Das Mag mij vroeg of ik niet eens een pamflet moest schrijven. En toen dacht ik: nou, dat is echt een heel goed idee! Ik ben er tevreden mee om te zeggen dat het gewoon toeval was. Het is altijd die neoliberale boodschap dat als je het maar graag genoeg wilt en hard genoeg werkt, je dromen waarheid worden. Maar dat is gewoon echt helemaal niet waar. Er zijn supergetalenteerde mensen die nooit ergens komen. En als je een beetje in het nachtleven hebt gewerkt, zoals ik in deed in coffeeshops, clubs en heel lang aan de telefoon bij escorts, dan kom je heel veel mensen tegen aan de rafelranden van de samenleving. Die vaak heel veel kunnen en heel slim zijn, maar simpelweg niet de juiste contacten hebben. Ik denk dus dat mijn hele carrière, tussen aanhalingstekens, een en al toeval is.’

Hierna praten we verder over het individualisme in de Nederlandse samenleving. In de inleiding van het *Zelfverwoestingsboek* schrijft Marian dat we niet alleen aan onszelf moeten denken, maar aan de wereld. Ik vraag wat ze daar precies mee bedoelt. Marian geeft een voorbeeld over burn-outs: ‘Dit vind ik wel opvallend. Je hebt van die werkplekken waar elk jaar vijf mensen uitvallen ofzo, met een burn-out. Dan is de vraag altijd, hoe kom ik daar weer bovenop. Of dat iemand die daar werkt zegt: “Nou, godzijdank, ik niet.” En zich dan sterker voelt daardoor. Zovan: ik ben niet zo’n slappeling. Maar er is gewoon heel erg iets mis met je werkplek als er elk jaar vijf mensen uitvallen. Dan gaat het niet om jou. Ik vind dat Marx daar iets heel moois over heeft gezegd: dat als je jezelf wil veranderen, je eerst de wereld moet veranderen. Omdat wij gevormd worden door de wereld om ons heen. Het begint dus niet bij jou. Het is een grote opdracht, maar toch.’

Volgens Marian spelen mensen die zich niet aan bepaalde sociale normen houden, de belangrijkste rol in het veranderen van die wereld. ‘Ik zie dat bijvoorbeeld bij links-anarchistische initiatieven. Jeetje, wel een lang woord. Maar ik denk dat die een opening kunnen geven.’ Zonder dit soort

alternatieve voorbeelden, waarbij bijvoorbeeld maaltijden voor onmogelijk lijkend lage prijzen verkocht worden in gemeenschappelijke keukens, kunnen mensen zich niet meer inbeelden hoe het anders zou kunnen: ‘Ja, dat is dus de eendimensionale mens van Marcuse. Dat is iemand die zo vastzit in het productie-consumptiebestaan, dat hij zich geen voorstelling meer kan maken dat het ook anders kan. En de enige die tot hem door kan dringen is de buitenstaander. Dus degene die anders leeft, anders is.’

Als het voelt alsof er geen plek voor je is op deze wereld, moet je je niet afvragen wat er mis is met jou, maar wat er mis is met de wereld

Ze denkt dat een nieuw idee wel weerstand opwekt. Dat ziet ze nu bij alles dat ‘woke’ genoemd wordt: ‘Dat laat zien dat het anders kan. Die hele felle reactie daarop, vanuit rechts vooral, is een willen vastklampen aan wat je kende, waar jij je altijd aan hebt aangepast. Als het nu opeens anders blijkt te kunnen, waarvoor heb jij je dan altijd naar geschikt? Ik denk dat die conservatieve reflex van meerdere dingen afhankelijk is, maar dat dat ook meespeelt.’ ‘Misschien komt het bijna uit een soort jaloezie?’ vraagt ik. ‘Bijna ja.’

Als bepaalde vanzelfsprekendheden bevestigd worden, is dat namelijk niet altijd

geruststellend. ‘Dan heb je een bullshitbaan, maar ja, je zet toch door. Je gaat de competitie aan voor iets wat je helemaal niet wil. Je hebt het allemaal gedaan. En dan komt er iemand die zegt: “Dat is eigenlijk helemaal niet nodig, want je kan ook gewoon heel relaxed in een commune gaan zitten.”’

Toch kan de eendimensionaliteit die Marcuse beschrijft wel doorbroken worden, en dat kan geleidelijk gaan. Ik had dat zelf bijvoorbeeld bij vrouwen die hun benen niet scheren. Hoewel ik dat in theorie altijd al normaal vond, zei mijn gevoel lange tijd toch dat het een beetje gek of vies was. Nu is dat idee helemaal weg. Marian reageert op mijn voorbeeld: ‘Ik herken dat heel erg. Ik had dat dus bij de serie *Girls*. Dat was een soort *Sex and the City*, maar dan veel rauwer. De hoofdpersoon was voor de maatstaf nu best wel gezet, en ze was de hele tijd vrij bloot in beeld. Ik merkte dat ik eerst bij mezelf dacht, dat ze toch wel een beetje mollig was. Van die nare gedachten die je eigenlijk helemaal niet wil hebben. Alsof je ogen van de maatschappij zijn. Ik voelde dat terwijl ik de serie keek echt veranderen. Zo van: wat een mooi lichaam en wat leuk om dat zo te zien. Ik warmde daar helemaal voor op.’

Aan het einde van ons gesprek vraag ik haar of ze denkt dat we het huidige systeem nog gaan zien vallen. ‘Ik weet het niet... In een revolutie geloof ik niet. Ik geloof in kleine veranderingen. Voor het bedenken wat voor andere wereld er mogelijk is, is ons verbeeldingsvermogen denk ik te beperkt door de wereld waarin we nu leven. Maar als die kleine veranderingen komen, openen zich nieuwe perspectieven en nieuwe fantasieën.’ Als metafoor voor het systeem gebruikt ze het plaatje van een olietanker die langzaam opschuift, zodat we de horizon weer kunnen zien. Ik begrijp het niet helemaal, maar vind het wel een mooi idee. Na deze vraag zet ik de opname uit, kletsen we nog even verder en nemen vervolgens afscheid. Marian vergeet haar jas. Dat lijkt ze, volledig naar het sentiment van haar boek, niet erg te vinden. We zeggen elkaar een tweede keer gedag. ▲

Tekst Teuntje Ott Beeld Philine Fokkema

zout

eb en eb en
vloed.
zachtjes op zoek
naar wat anderen niet meer willen.
twee linkerhanden,
mezelf
uit
e l k a a r
zien vallen,
alsof ik
tweedehands.
me afvragend of iemand zou kunnen kijken naar mijn
houdbaarheidsdatum.

als ik vooral besta uit water,
wat is dan
mijn ademhalingspercentage
en hoeveel rente komt daar bovenop.
eb en eb en
vloed,
tot op kniehoogte in plastic soep.

ik doe nog altijd geen mascara op mijn onderste
wimpers
voor het geval ik huilen moet.

mag ik een zalfje
voor mijn gedachten?
tot het water over mijn wangen.

wees gerust,
u hoeft niet langer meer op zoek.
een uiterst zeldzaam hydraterende werking op basis
van de meest natuurlijke
ingrediënten;
rauwe emoties in een gloednieuw product gegoten.

nu één plus één gratis.
wacht niet langer want op is op.

gebotteld verdriet
langs afgestofte boekenplanken
zonder woorden.

Duizend kleine doden

Het einde van de wereld had ons bekropen. We hadden allemaal de films gezien, de kernbommen en de asteroiden, de pandemieën en de vulkaanuitbarstingen. We hielden onze ogen en neuzen open voor giftige gassen, voor rot-tend vlees dat opstond uit het graf, voor zonnevlammen en vloedgolven en ijstijden. We wezen naar elkaar en zeiden: kijk, we zijn er nog. Dan zal het wel goed zijn.

Maar toen de vlinders verdwenen was er niemand die iets zei.

Als het een ander dier was geweest, een dier dat ruimte innam, een groot gat zou hebben achtergelaten, dan hadden we wel opgekeken. Maar de vlinders bevonden zich altijd in onze ooghoeken. Ze waren zo klein, maakten zo weinig geluid. We leefden in een wereld vol patserige kleuren en schreeuwende beelden; de vlinders waren daarin nooit meer dan een detail.

In de tuinen en de parken bleven onze ogen even hangen. Onze hersenen haperden, alsof we een kamer binnenstapten waar een schilderij dat daar al jaren hing plots verdwenen was, een vage verkleuring op de muur het enige bewijs dat het er ooit was geweest. We voelden wel dat er iets ontbrak, maar we konden onze vinger niet leggen op wat dat dan precies zou zijn. De andere schilderijen hingen er nog, de meubels stonden nog precies waar we ze verwachtten. We haalden onze schouders op en dachten: het zal het licht wel zijn. We vertelden onszelf dat die muur altijd leeg was geweest.

In de bloemenlinten zoemden bijen en hommels. Onze ogen gleden verder.

Een vlinder slaat met haar vleugels en veroorzaakt aan de andere kant van de wereld een tornado. Maar we hadden nooit nagedacht over wat er kon gebeuren als er geen vlinder meer was om met de vleugels te slaan. We dachten altijd in positieven, in dingen die we met onze handen konden vastpakken en ronddraaien om te zien hoe ze in elkaar zaten. Een leegte is ongrijpbaar. Een leegte verlies je uit het oog, omdat er niks is om te zien.

Aan het einde van de zomer, toen we onze benen uitstrekten in het gras en onze wangen naar de laagstaande zon keerden, zwegen de krekels. Als een stereo die in één ruk werd uitgedraaid verstomden hun tjrpen. De stilte die achterbleef voelde even oorverdovend: de plotselinge afwezigheid van geluid drukte op onze oren,

versterkte het zachte ritselen van de bladeren, het kraaien van een kind. Even fronsten we onze wenkbrauwen, wisselden onze ogen vragende blikken uit. Maar al snel wuifden we het weg, lachten we, dronken de laatste druppels witte wijn, en gingen naar bed. We waren gewend geraakt aan het zingen van de krekels totdat we het niet meer hoorden; net zo makkelijk konden we wennen aan hun zwijgen.

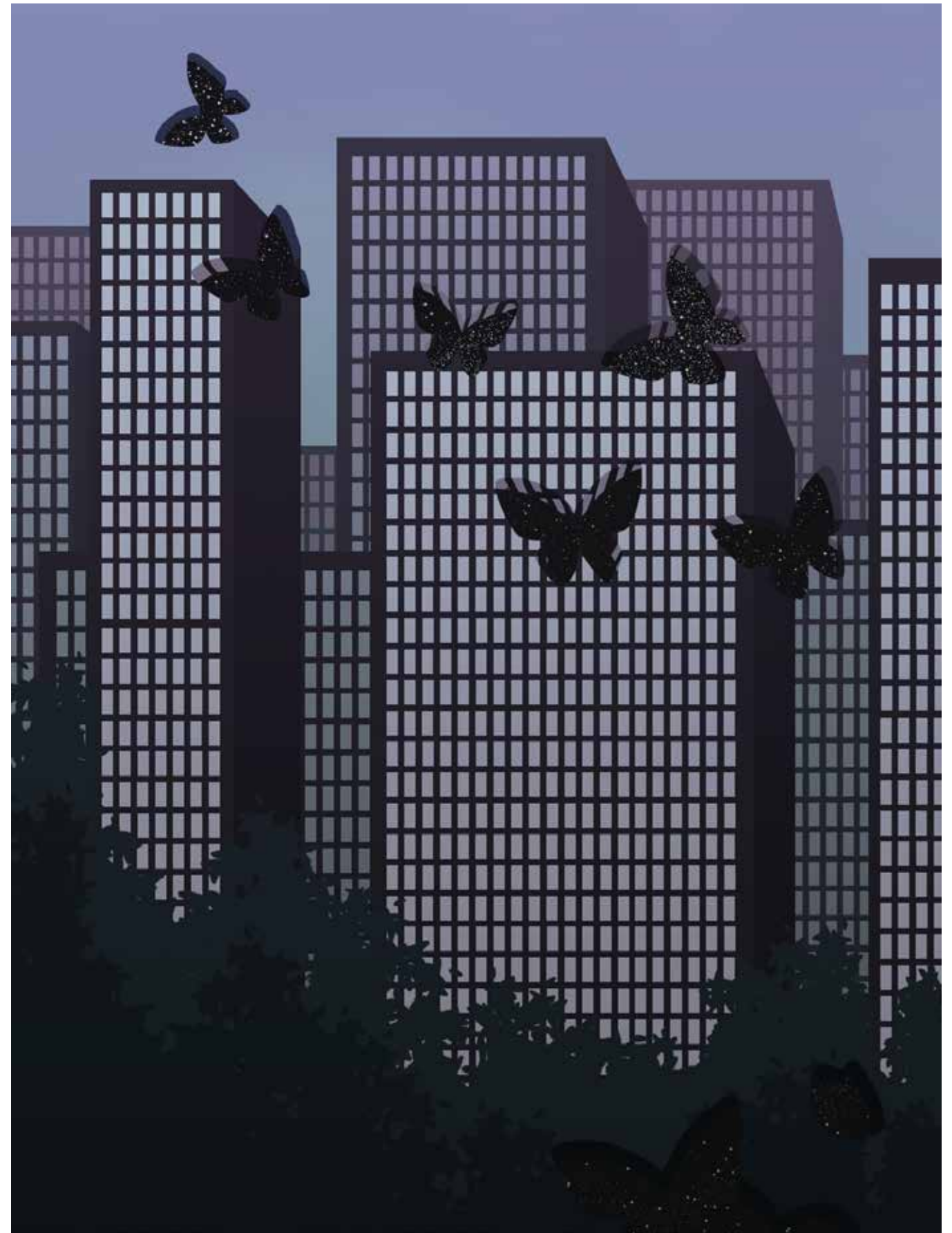
De wereld was als zand door onze vingers geglipt

Het werd herfst. We raakten de egels kwijt. Zonder nadenken kieperden we onze lege pindakaaspotjes direct in de glasbak, al lang vergeten met hoeveel zorg we die ooit in de tuin hadden gelegd om 's nachts wakker te worden van een verlegen gerinkel.

Terwijl we naar ons werk fietsten en voor elkaar kookten, ons kwaad maakten en de slappe lach kregen, zwommen en films keken, verdwenen de roodborstjes, de kikkers, de veldmuizen. De wereld stierf duizend kleine doden. Maar wij draaiden in onze eigen banen, ogen op elkaar gericht, en misten het verstommen van de natuur, het trage wegsijpelen van leven om ons heen. We waren paraat geweest voor apocalyps en noodramp; ons universum was zo onmetelijk groot en vol en luid dat we ons niet konden voorstellen dat het zonder bombarie zou sterven.

Ooit zouden we elkaar ontmoeten op kale vlaktes en in lege bossen, elkaar vastgrijpen en om ons heen kijken. De wereld was als zand door onze vingers geglipt, en we wisten niet hoe het had kunnen gebeuren. We konden niet begrijpen waar het mis was gegaan.

Kijk naar de vlinders. ▲

Het is mei, en het weer begint zich een beetje te gedragen. De korte broeken kunnen worden afgestoft, de kleuren schudden het winterse grijs van zich af en hier en daar hangt er al een lichte zweem van zonnebrand in de lucht. Vroeg in de morgen word je begroet door de zon die op je raam klopt, het startsignaal voor een dag die steeds iets langer duurt dan die van gisteren. De dagelijkse kost valt je minder zwaar. Wakker en wel maak je de fout om je nieuwsapp te openen. De zon schijnt ineens op een lelijke, imperfecte wereld van leed en stomiteiten, en de dag valt bij de startlijn in het water. En met het verworden van de dag verandert zelfs de nochtans zo vrolijke *Babel*-Smaakmatrix in een heuse haatmatrix.

De onderwijsbezuinigingen zijn door de Eerste Kamer, lees je. Nu de gaskraan in Groningen dicht is, is het echt zo dat kennis de enige Nederlandse grondstof is. Door de letters heen zie je het domino-effect zich al voltrekken. Opleidingen zullen moeten sluiten, door generaties heen opgebouwde kennis zal verdwijnen. Bovendien zullen aankomende studenten minder studiekeuze hebben, waardoor de Nederlandse maatschappij zich minder breed zal ontwikkelen. Jaarlijks 2600 euro uitgeven aan een studie die binnenkort niet meer bestaat? Kan gewoon joh. Maar goed: 'Heeft een land als Nederland nou echt per jaar 1500 feministische antropologische danstheologen nodig? Ik denk het niet.'

Zoiets kan je je, net zoals Annabel Nanninga op NPO Radio 1, afvragen. Nanninga, *high-school dropout* en algehele politieke sfeerspons, geeft maar weer aan dat de politiek de student niet erg serieus neemt. Met de term 'pretstudie' bestempelen politici ontelbaar veel opleidingen bij voorbaat als nutteloos en overbodig. Zo wordt ook de studie **aardwetenschappen aan de VU geschrapt**. Traumatische toetsen aardrijkskunde op de middelbare school daargelaten, 'Bij Aardwetenschappen aan de Vrije Universiteit Amsterdam leer je de

natuurwetenschappelijke processen te doorgronden die je nodig hebt om uitdagingen als klimaatverandering en de energietransitie aan te gaan,' aldus de VU. Pretstudie, weg met die handel. Ook wel slim: zonder geleerden om klimaatverandering te bestrijden, krijgt alle stikstof die vrijkomt bij het poep praten van Nanninga de vrije loop. Bij het zien (en in dit geval horen) van dit soort politieke figuren zou je je misschien af kunnen vragen of een lesje feministische antropologische danstheologie ze niet goed zou doen, maar helaas, je mag geen lesje feministische antropologische danstheologie doen als je je middelbareschooldiploma niet hebt. Jammer, Annabel!

In beter nieuws: De aangekondigde btw-verhoging op boeken, cultuur & sport is eindelijk definitief van de baan. Het was nog even spannend of er daadwerkelijk een alternatief gevonden zou worden, maar met de Voorjaarsnota is dat godzijdank gelukt. Geruststellend dat de politiek af en toe nog wél op goede ideeën kan komen, al hebben we het aan het kabinet-Schoof niet te danken; er was protest, staking en stevige druk vanuit de Tweede Kamer voor nodig. Wel moet je gedag zeggen tegen een schappelijke huur, verdwijnt er weer 600 miljoen in de trekkers van de boeren, en schuiven we stikstof, klimaat en asiel lekker door naar augustus. Het Nederland van Schoof bewijst zich weer als een plek waar hoop, dromen en zuurverdiende euro's heen gaan om te sterven.

Met witte knokkels druk je de nieuwsapp weg. Je zou willen dat iemand je frustraties begreep, zou opschrijven, misschien zelfs op een gevatte manier. Je beklaagt je over het gebrek aan zo'n uitlaatklep. De zon schijnt nog steeds als je op de fiets stapt naar het dichtstbijzijnde UvA-gebouw; dat diploma behaalt zichzelf niet. Terwijl je intern briesend en tierend extern heel kalm een te duur kopje koffie afrekent, besluit je nog voordat je echt aan de bak gaat de *Babel* te lezen. Misschien dat daar iets leuks in staat. ▲

Waar komt dit verlangen vandaan?

In de late uren vertelt de jongen tegenover mij met een dubbele tong dat 'je sowieso *daddy issue's*' hebt als je jezelf een feminist noemt, maar tegelijkertijd gedenigreerd wil worden tijdens de seks. De temperatuur in mijn lichaam schiet als een raket omhoog – en dit komt niet door de Salmari die ik zonet geshot heb. Maar nu ik nuchter ben, vraag ik me toch stiekem af: in hoeverre is BDSM feministisch?

BDSM gaat niet alleen over iemand *chocken*, 'neuk me helemaal kapot' uitkreunen of handboeien omdoen. Het behelst veel meer dan dat. Bij BDSM, ofwel Bondage en Discipline (BD), Dominantie en Submissie (DS) en Sadisme en Masochisme (SM), kan bijvoorbeeld iemands bewegingsvrijheid beperkt worden door diegene in touwen te binden of een bal tussen de neus en de muur te laten vasthouden. Wanneer de onderdanige zich misdraagt, kan deze gestraft worden door publieke vernedering, uitstel van orgasme of vervelende klusjes doen in huis. En voor wie wil is er ook electroplay: een spel waarbij je de erogene zones met elektriciteit stimuleert. De seksuele fantasieën en activiteiten kunnen dus disciplinerend of heftig zijn, maar dit hoeft zeker niet! Zachte bevelen als 'kleed je langzaam voor me uit', iemands zicht wegnemen met een blinddoek of een rollenspel met machtsverhoudingen kunnen ook vormen van BDSM zijn. In de machtsrelaties is de een de dom (iemand die de dominante rol vervult) en de ander de sub (iemand die de onderdanige rol vervult). Het maakt niet uit hoe wild of mild je het maakt; dat alle partijen consent geven is het allerbelangrijkste. Je moet de grenzen

van de ander weten en deze kunnen alleen gekend worden door deze van tevoren goed te communiceren. En wanneer het afgesproken stopwoord klinkt – 'eierkoek!' – moet het spel onmiddellijk gestaakt worden. Als iemand door de situatie niet kan praten (bijvoorbeeld door een *gag ball* in de mond) zijn non-verbale stoptekens

Laat feminisme dus niet een nieuw keurslijf zijn

nodig, zoals twee keer tikken op iemands lichaam. Het maakt dan niet uit in welke stand je zit of hoe dicht bij het orgasme je bent. Maar waarom willen mensen soms geslagen worden in het gezicht, een *golden shower* krijgen of verbaal de grond in worden gestampt? Of zoals de veel te dronken

jongen tegenover mij zou zeggen: 'waarom zou een vrouw (met zelfrespect) dit willen?'

Ik ben zo'n zes jaar geleden, badend in het zeewater, uit het niets meegesleurd in de krachtige vierde feministische golf. Hierdoor vertelt elke synaps in mijn brein dat een vrouw vooral zelf moet weten wat zij doet – zolang dit anderen niet schaadt. Wie ben ik om mijn mening te geven over wat een ander met consent doet tussen de lakens? *You do you*. Ik denk dat een feminist niet opnieuw aan vrouwen zou mogen vertellen wat ze horen te doen. Dit is in het patriarchaat waarin we ons bevinden al eeuwenlang aan de gang en feministen weten als de beste hoe beklemmend dit is. Laat feminisme dus niet een nieuw keurslijf zijn.

Toch is er een synapse die protesteert. Want inderdaad, waarom zou een vrouw gedenigreerd willen worden? Wellicht stellen sommigen zich vooral onderdanig op aan de man door het beeld dat ons via pornografie, maar ook via reguliere films, boeken en games, met de paplepel is ingegoten. Denk aan de hulpeloze Zelda die gered moet worden door Link, of de

schattige Princess Peach door Mario. Aan vrouwen wordt zo op subtiële wijze heel hun leven verteld dat ze onderdanig aan de man willen zijn, of in ieder geval wordt dit beeld verheerlijkt. Maar wil de vrouw dit echt?

Dit soort kwesties – ‘waar komt dit verlangen vandaan?’ – schuren vaak binnen het feminisme. Zo heb ik meermaals met vriendinnen discussies gevoerd over influencers die borstvergrotingen nemen. Je kunt je afvragen in hoeverre je het iemand kwalijk kan nemen dat ze haar volgers een beeld geeft dat grote borsten mooier zijn dan kleine borsten. Ook dit individu is namelijk zelf beïnvloed door het systeem. Of neem pornografische sekswerkers, die in hun kracht staan door hun lichaam in te zetten op een zelfgekozen manier, maar zo wel de male gaze in stand houden. Toch blijf ik steeds denken: als ze dit zelf wil, heeft ze er alle recht toe om dit te doen.

Mijn mening over *Babygirl* slaat om bij elk opiniestuk en elke recensie die ik lees

Dat de meningen uiteenlopen blijkt ook uit de reacties op de film *Babygirl* van Halina Reijn. In dit verhaal brengt CEO Romy haar carrière en familie in gevaar door een affaire die ze begint met de veel jongere stagiair Samuel. Al Romy's seksuele verlangens worden bevredigd door Samuels dominante houding naar haar. *Babygirl* is volgens sommigen feministisch, omdat Romy zich eindelijk aan haar verlangens kan overgeven, zonder daarbij na te hoeven denken over haar rol in het werk- en gezinsleven. Anderen menen juist dat deze

film niet feministisch is, omdat er wéér een verhaal is waarin een sterke vrouw wordt gedomineerd door een man. Mijn mening over *Babygirl* slaat om bij elk opiniestuk en elke recensie die ik lees. Waarom zou je je niet als sterke vrouw mogen laten domineren door je stagiair? Maar tegelijkertijd: waarom heeft Romy na jarenlang haar kink onderdrukt te hebben een mannelijke stagiair nodig om haar te laten zien wat ze echt wil?

Dat BDSM waarbij een feministische vrouw onderdanig aan de man is niet raar is, maar dat het slaan op iemands kont zonder toestemming dat wél is

Ondertussen zien de jongen tegenover mij en ikzelf iets finaal over het hoofd. Een BDSM-verhouding hoeft niet man/vrouw te zijn! Deze kan immers ook man/man, vrouw/vrouw, non-binair/vrouw, etcetera zijn. Aangezien in de laatste twee gevallen een vrouw onderdanig is aan een persoon die geen man is, zou je kunnen stellen dat het verlangen om gedenigreerd of gepijnigd te worden niet te danken is aan het patriarchaat. Je wilt dat de ander jou domineert omdat je hiernaar verlangt, maar dit verlangen hoeft niet voort te komen uit iets dat onfeministisch is. Maar er zijn mensen,

zoals Reina Lewis en Karen Adler, die geloven dat de seksualiteit van lesbiennes (en andere personen) die BDSM beoefenen ook onderhevig is aan een genormaliseerd cultureel heteroseksueel script, en écht consent daarom niet kan plaatsvinden. Zo doet iedereen weleens iets tegen zijn, haar of diens zin in bed, om de ander bijvoorbeeld een fijn gevoel te geven. Ook in de BDSM zouden zulke drijfveren een rol kunnen spelen in het geven van consent.

Maar als er ergens goed rekening met elkaar wordt gehouden en communicatie de kern is, is het wel in de BDSM-wereld. Het behelst wederzijds vertrouwen. Het laatste wat een *domina* wil, is immers iemand iets buiten zijn, haar of diens grenzen te laten doen. Zo heb je ook de vakterm *power bottom*. Dit is iemand die de onderdanige rol op zich neemt, maar uiteindelijk degene is die alle controle heeft over het seksuele proces. Je beveelt de ander dan om jou te domineren, op de manier waarop jij wilt. Dit lijkt juist lijnrecht tegen het patriarchaat in te gaan, omdat jouw stem als onderdanige de boventoon voert. In vele relaties daarentegen wordt vaak minder diep gepraat over seksuele verlangens en de emoties die hiermee gepaard gaan. Deze kunnen het een en ander leren van BDSM-lifestylers.

Wellicht moet de focus dus niet liggen op de vraag of BDSM feministisch is, maar op wat we kunnen leren van BDSM. Dit spel behelst fantasie, vakkundigheid, communicatie, loslating of omarming van je rol in het dagelijks leven, en diepe emoties. Je gaat om met iemands lichaam, en dat is niet niks. Dus, dronken jongen tegenover mij, laten we de volgende keer kletsen over hoe belangrijk en waardevol het is om je seksuele verlangens en grenzen te communiceren. Dat BDSM waarbij een feministische vrouw onderdanig aan de man is niet raar is, maar dat het slaan op iemands kont zonder toestemming dat wél is. ▲

Luide ruis

De toekomst – de geopolitieke, mijn persoonlijke – zoemt steeds vaker en luider door mijn hoofd. In een poging die ruis te verstommen, solliciteerde ik bij een uitgeverij in een middelgrote Noord-Hollandse stad. Er was geen vacature, maar na eerder contact met de uitgever leek het me het proberen waard. Soms moet je van afstand schieten, ook al is de kans op een goal nihil. Arsenalvoetballer Declan Rice had in 381 wedstrijden nog nooit gescoord uit een vrije trap, maar scoorde in zijn 382e wedstrijd tegen Real Madrid uit twee vrije trappen. De uitgever nodigde me uit en vier dagen later stapte ik in een bijna lege intercity. Ik hoopte net als Rice te gaan scoren.

De eerste stop was Station Sloterdijk, dat evengoed Station Troosteloosheid had kunnen heten. Wat een misère. Op Wikipedia lees ik dat het station een belangrijke functie heeft als overstapstation. Dat duidt vast op de overstap van treinen naar bussen en metro's of vice versa, al stapt mijn gemoed ook over van blij en milde, gezonde spanning naar droevig en leeg: wat een ongeëvenaarde lelijkheid. Amsterdam viert dit jaar haar zevenhonderdvijftigste verjaardag. Dat de gang van verleden naar heden niet altijd vooruitgang is, bewijst deze treurige, betonnen, jammerlijke oppervlakte.

Daarna kleurde de lucht blauw, de krijt-witte kerosinestrepen daargelaten. Een viswalm van een haringkar woei me tegemoet. Ik liep naar een industrieterrein. Onderweg passeerde ik een Praxis, wat windmolens, een paar verdwaalde graafmachines. Niet elke uitgeverij zetelt op de Amsterdamse grachtengordel. Misschien is de lelijkheid van Sloterdijk toch wel te evenaren.

Een kwartier voor het afgesproken tijdstip stond ik voor de deur van de hal, grenzend aan een grasveld en wat bomen. Een

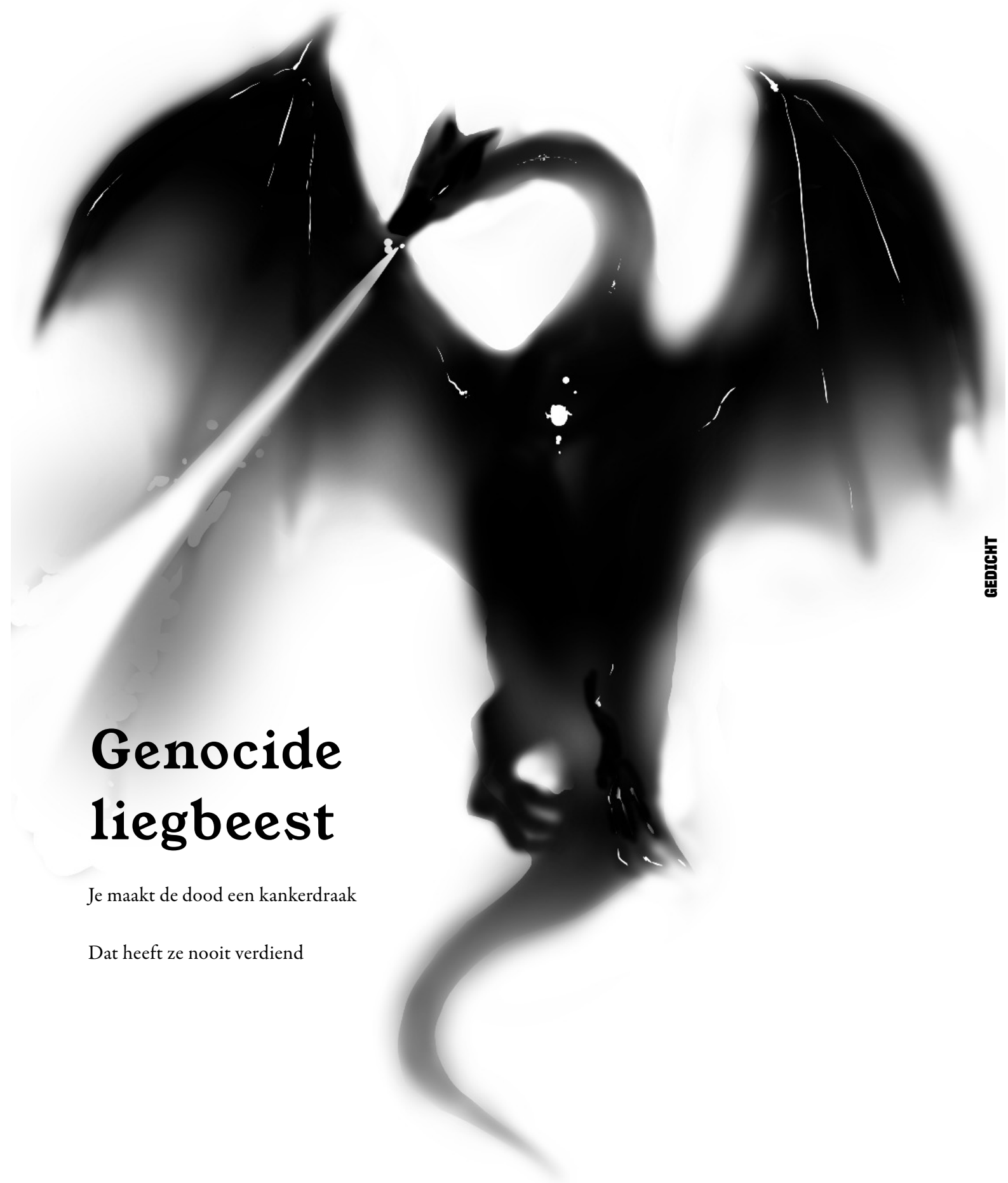
kwartier te vroeg leek me wat veel, dus belde ik nog niet aan. Ik wilde niet opdringerig overkomen, al is solliciteren op een baan waar geen vacature voor is een goed voorbeeld waarmee een woordenboek de betekenis van 'opdringerig' kan illustreren.

De hal van de uitgeverij huisvestte ook andere zogeheten 'creatieve ondernemers'. Ik keek naar de bordjes bij de elektrische deurbel en zag beroepen die me duizelden: beeldend therapeut, relatiecoaching voor ondernemers, een eenmanszaak die zich specialiseerde in 'leiderschapsontwikkeling & communicatie'. Beroepen die veel punten opleveren bij Scrabble. Wat ze verder opleverden was me niet direct duidelijk, al zal dat vast meer zijn dan ik bevroedde.

Twee boeken rijker en een illusie armer stapte ik een uur later in de bus terug naar het station. De uitgever had geen vaste (deeltijd)baan voor me, dat was al duidelijk toen ik de eerste slok nam van de filterkoffie die hij bij binnenkomst aanbood. We bespraken het een en ander over zijn uitgeverij specifiek en boeken uitgeven in het algemeen. Aardige man, goed om hem

te leren kennen. Jammer dat hij geen baan voor me had, het zij zo.

Eens in de zoveel tijd verschijnt er een artikel dat er een groot tekort is aan mbo'ers. Even vaak verschijnen er opiniestukken of boeken die ons wijzen op het hoge gehalte *bullshit*banen, doorgaans uitgevoerd door mensen die een wetenschappelijke opleiding hebben afgerond. Ik word opgeleid tot neerlandicus, wat moet ik daar nou mee? Als ik het de directeur van mijn opleiding vandaag zou vragen, is hij pas uitgepraat rond Kerstmis. Neerlandistiek gaat over alles, met deze opleiding kun je alles worden! Maar goed, als je de architect van Station Sloterdijk om een omschrijving van zijn bouwwerk zou vragen, zijn de superlatieven waarschijnlijk ook legio. Als ik het station op Google zoek, is het al minder lelijk dan het onderweg leek. Ik hoop dat de ruis die de toekomst nu is, eens verandert in muziek. Al vrees ik, zeker wat betreft de geopolitieke toekomst, dat de ruis langzaam aan ontspooit in een aanhoudende piep en dan verwordt tot een oorverdovende knal. Ik hoop dat ik ongelijk heb en volgens mijn vrienden gebeurt dat maar al te vaak. We horen het wel. ▲

Genocide liegbeest

Je maakt de dood een kankerdraak

Dat heeft ze nooit verdiend

OP WEG NAAR EEN LIEVERE WERELD?

Een ongenadige aardbeving die woningen doet instorten. Verbrande heidevelden door een verdwaalde peuk. De moordende uitputtingsslag van een oorlog die levens verwoest. Verhitte familieruzies die uitlopen op een rechtszaak. Het zijn beelden van vernietiging die aan ons voorbij flitsen of waar we oog in oog mee staan. Al deze gruwelijkheden zijn onvergelijkbaar. Maar er is een gemene deler: causaliteit.

Als je me vraagt de betekenis van het woord ‘vernietiging’ te geven, dan zou ik waarschijnlijk een mindmap maken. Zo ziet het er namelijk uit in mijn hoofd. Ik heb een mentaal web van plaatjes, verhalen en ervaringen die samen de betekenis van vernietiging vormen. Deze innerlijke mindmap is een coherent geheel, maar toch lijken alle onderdelen inhoudelijk ver uit elkaar te liggen. Een relatiebreuk en een milieuramp zijn voor mij allebei verbonden aan vernietiging, maar wat hebben ze gemeen? Hebben ze überhaupt wel iets gemeen? Deze gedachedwaling vond plaats tijdens een college metafysica. We bespraken de metafysische opvatting van causaliteit aan de hand van *Causes and Conditions*, geschreven door John Mackie. Aan de hand van een concreet voorbeeld over een woningbrand werkt Mackie zijn alternatieve zienswijze op causaliteit uit. Ineens gingen mijn alarmbellen af; woningbrand was een van mijn associaties met vernietiging. Zo kwam ik tot het volgende inzicht. Alle onderdelen in mijn mindmap hebben inderdaad iets met elkaar gemeen: causaliteit.

Na dit eureka-momentje besloot ik me te storten op de inhoud van Mackies tekst. Hij begint gelijk met een uitgesproken statement: de traditionele zienswijze van causaliteit klopt niet. Deze traditionele kijk is als volgt samen te vatten: de oorzaak is de noodzakelijke en voldoende conditie voor het gevolg. Mackie verwerpt dit idee met behulp van het volgende voorbeeld. Stel: een huis is in brand gevlogen door kortsluiting. Je zou zeggen: de kortsluiting is de

Als ze aan het douchen is, ga jij afwassen zodat ze slechts onder een piesstraaltje staat. En wanneer het allerlaatste warme croissantje op de toonbank van de buurtsuper ligt grijp jij hem snel weg terwijl zij er eigenlijk al eerder stond

oorzaak van de brand. In andere woorden, de kortsluiting is noodzakelijk en voldoende voor de brand. Maar klopt dat wel? De

kortsluiting is niet noodzakelijk: een omgevallen kaars had net zo goed de brand kunnen veroorzaken. Ook is de kortsluiting niet voldoende: als het huis gemaakt was van onbrandbaar materiaal, dan had het niet in lichtervlaam gestaan. Kortom, de kortsluiting is noch noodzakelijk, noch voldoende, dus is het geen oorzaak. Maar wat kunnen we dan wel bestempelen als de oorzaak van de fik?

Volgens Mackie moeten we het idee van een oorzaak herdefiniëren, namelijk als een bundel van condities die samen een bepaald gevolg hebben. Stel dat feit ‘A’, ‘B’ en ‘niet C’, samen ‘X’ als gevolg hebben. ‘A’, ‘B’ en ‘niet C’ zijn dan condities die afzonderlijk niet noodzakelijk en niet voldoende zijn, maar samen wel noodzakelijk en voldoende zijn. Laten we zeggen dat feit ‘A’ de kortsluiting is. Deze conditie draagt zeker bij aan de brand, maar is niet het enige dat van belang is. We kunnen bijvoorbeeld zeggen dat het feit dat het huis van hout gemaakt is (conditie ‘B’), ook een rol speelt. Daarnaast is niet alleen de aanwezigheid, maar ook de afwezigheid van bepaalde condities bepalend voor het veroorzaken van de brand. Dat de brandweer niet op tijd aanwezig was (‘niet C’) heeft in dit geval ook bijgedragen aan het platbranden. Kortom, de kortsluiting, het hout en de afwezigheid van de brandweer zijn afzonderlijk niet noodzakelijk en voldoende voor de brand, maar samen wel. Om causaliteit goed te begrijpen, moeten we dus de set van alle – aanwezige of afwezige – condities zoeken die bijdragen aan het feit dat het huis in de fik vloog.

Mackies theorie zette me aan het denken. Zijn ideeën zijn gericht op metafysica, maar ik vroeg me af of je de structuur van zijn theorie ook in het dagelijks leven kan toepassen. Wat als we zijn overkoepelende idee (een oorzaak als een set van condities) gebruiken als uitgangspunt voor ons gedrag? Zou je bijvoorbeeld kunnen zeggen dat het gedrag dat je behoort uit te voeren (gevolg), kan worden bepaald door alle omstandigheden samen die daaraan ten grondslag liggen (de set van condities)? Mijn gedachtekronkel hierover ging als volgt: stel, je woont in een flat en ervaart enorm veel overlast van je bovenbuurvrouw. Elke avond staat ze in haar badkamer mee te krijsen met hartverscheurende love-songs, terwijl jouw oren hard verscheurd worden door haar gegil. Het is een drama. Na vergeefse pogingen om je buurvrouw erop aan te spreken, besluit je wraak te nemen. Dat wil zeggen: als ze ‘s ochtends vroeg moet werken, houd jij ‘s avonds tot diep in de nacht een luidruchtig huisfeestje. Als ze aan het douchen is, ga jij

afwassen, zodat ze slechts onder een piesstraaltje staat. En wanneer het allerlaatste warme croissantje op de toonbank van de buurtsuper ligt, grijp jij hem snel weg, terwijl zij er eigenlijk al eerder stond.

Als we een simpele analyse maken van de situatie, dan zouden we zeggen: de oorzaak is het gekrijs van de buurvrouw en het gevolg is de wraakacties. Maar wat als we de zaak iets genuanceerder bekijken? Stel dat je er bijvoorbeeld achter komt dat je bovenbuurvrouw vorige week haar broer is verloren? En dat ze te horen heeft gekregen dat haar hondje moet worden ingeslapen? En dat, tot overmaat van ramp, haar baas heeft aangegeven dat ze na vijftien jaar werken in het bedrijf toch haar carrière ‘maar eens moet gaan heroverwegen’? Je zou een totaal ander plaatje krijgen van de situatie waarin je bovenbuurvrouw zich bevindt. In plaats van één oorzaak, hebben we nu een set van condities die samen de oorzaak vormen. De vraag is: zou je je hetzelfde gedragen, nu je dit volledige beeld

hebt? Zou je nog steeds dat warme croissantje afpakken nu je weet dat haar broer overleden is, haar hondje ook straks het loodje legt en ze binnenkort werkloos is?

Natuurlijk is het veranderen van gedrag meer dan het herzien van een situatie in termen van causaliteit. Gedrag hangt samen met sociologie, psychologie en nog vele andere vakgebieden die in de bovenstaande kwestie niet aan de orde zijn gekomen. Bovendien is het de vraag of je een metafysische theorie zodanig kan abstraheren dat je het voor dagelijks gebruik kan inzetten. Maar toch is het interessant om erover na te denken. Want misschien is een nieuwe blik op causaliteit wel één van de condities die de oorzaak vormt voor een wereld met meer empathie en vriendelijkheid. In andere woorden, misschien is dit nieuwe perspectief één van de dingen die we nodig hebben om in te zien dat de bovenbuurvrouw wel een warm croissantje verdient. Misschien. Want ja, uiteindelijk gaat er niets boven een warm croissantje. ▲

B A A L B O X

Kopij inzake het hypothetisch afschaffen dan wel wegbezuinigen van de geesteswetenschappen.

Sybre (Master Redacteur/Editor)

Zonder ons geen gevulde boekhandels met goede boeken. Redigeren en schrijvers ontdekken blijft (vooralsnog) mensenwerk.

Dominique (Filosofie)

Als filosofiestudent loop je elk college uit met meer vragen dan je had voordat je erheen ging. Dwalen in een bos vol vraagtekens is een genot en onmisbaar voor een frisse blik op de werkelijkheid.

Jiske (Geschiedenis)

Hoe moeten we weten waar we naartoe gaan, als we niet eens weten waar we vandaan komen? De geschiedenis is nooit pas-sé, maar dringt door in alle aspecten van onze huidige wereld.

Pleun (Filosofie en Europese Studies)

Het aanpakken van sociale ongelijkheid en het versterken van democratische structuren vereist kritisch en creatief denkvermogen. Creativiteit is daarbij niet vrijblijvend: het betekent de status quo bevragen, morele kaders formuleren en alternatieven onderzoeken. Filosofie biedt hiervoor precies de nodige middelen. De studie leert me om politieke systemen niet als gegeven te accepteren, maar om ze te analyseren, ter discussie te stellen, en inzichtelijk te maken dat het ook anders kan.

Job (Filosofie)

Filosofie is het begrijpen, en het willen begrijpen waarom. Het is de onderstroom van tweeënhalf millennium aan mensen die het met elkaar oneens zijn, en hoe hun debatten door tijd en ruimte de wereld bewogen. Als wij alle vragen die beginnen met 'waarom' willen beantwoorden met 'gewoon', vrees ik dat eerst de betovering, vervolgens de beweging, en tenslotte alle begrip uit de wereld zullen verdwijnen.

Phoebe (Filosofie)

Op z'n tijd is het goed om kritisch te kijken naar de gevestigde denkkaders die je aanneemt. Wij filosofiestudenten doen dit constant en ons perspectief wordt hierdoor enorm verbreed. Het bevragen van het normale: alleen zo komt er vooruitgang.

Tamar (Religiewetenschappen en Arabische Taal en Cultuur)

Religie ligt aan de grondslag van wetenschap bedrijven: religie is in essentie de wil om te begrijpen, de wil om te verklaren. Dat lijken we in onze seculiere samenleving te vaak te vergeten. En die nieuwsgierigheid, die doorbloeit tot wijdverbreid respect, hebben we hard nodig in deze tijd van polarisatie.

In de studie Arabische taal en cultuur verwerf je niet alleen een van de moeilijkste talen, maar ontdek je ook eeuwen aan poëzie, filosofie en politiek debat. De studie helpt ons om te luisteren voorbij het nieuws, voorbij de stereotypes, en echt te begrijpen wat er speelt in een van de meest invloedrijke regio's ter wereld.

Just (Nederlandse Taal en Cultuur)

Welke argumenten gebruiken politici om hun geheugenverlies aannemelijk te maken? Hoe worden vrouwen geseksualiseerd in romans van mannelijke schrijvers? Hoe leren kinderen van ouders met een migratieachtergrond Nederlands? Deze vragen zijn belangrijk en relevant. Bij de studie Nederlands leer je antwoorden op zulke vragen te formuleren.

Eva (Geschiedenis)

Het bestuderen van het verleden biedt perspectief. Normen en waarden die vroeger als normaal golden, lijken nu vaak uit een andere en bizarre wereld te komen. Het inzicht dat onze tijd later ook op zo'n manier bekeken zal worden, zorgt dat we onze eigen normen en waarden kritischer bekijken.

Hannah (Theaterwetenschap)

Kritisch kunnen kijken naar de wereld om ons heen is een van de belangrijkste vaardigheden in het huidige politieke klimaat. Een studie die deze kritische stem aanleert, onderbouwt en uitvoert, mag nooit verdwijnen.